

The Project Gutenberg eBook of Pakolaisen päiväkirja

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Pakolaisen päiväkirja

Author: Mór Jókai

Release date: June 25, 2007 [eBook #21923]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK PAKOLAISEN PÄIVÄKIRJA ***

Produced by Tapio Riikonen

PAKOLAISEN PÄIVÄKIRJA

Sotatunnelmia vuosista 1848 ja 1849

Kirj.

MAURI JÓKAI

Suomennos Unkarinkielestä.

Helsingissä,
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainossa, 1877.
Uuden Suomettaren kustantama.

SISÄLLYS:

- Johdanto
- I. Aro-kylät
- II. Ranne-rengas
- III. Kolme sian-ajajaa
- IV. Sota-översti ja kasakka
- V. Piilopaikka rämähällä
- VI. Kuolleista noussut
- VII. Aronvari
- VIII. Aviovaimo ja rakastaja
- IX. Iloinen mies
- X. Kadonnut kuuluisuus
- XI. Murhamies

JOHDANTO.

Jättiläinen kaatui, kuoli pois, muuttui tomuksi. Tuuliaispää tapasi hänen tuhkinsa, sirotti sitä maan yhdeltä rajalta toiselle. Tomunhiukat lentelivät sinne tänne: useat sinkoilivat ulkomailleenkin, jopa joutui niitä meren tuolle puolenkin. Niin sirotteli niitä myrskytuuli.

Näitä jättiläisen tuhan-hiukkoja olin minäkin, — minä mitätön, menneitä muisteleva, nykyisiä kärsivä, tulevaisia aavistava tomun-kipinä.

Minuakin ajeli myrskytuuli valtakunnan yhdeltä ääreltä toiselle. Monesti olisin voinut päästä ulkomaille, — aina palasin rajalta, en saattanut jättää tätä maata.

Mieleeni muistui sen kangasteleva lakea; ma näin paimenten yötulen, kuulin kaukaa paimentorven toivotuksen; tumman-viheriäisellä kummulla istui lammaspaimen. Kukapa tiesi, ketkä ja kuinka monta siihen on haudattu?

Mieleeni muistui hirveän suuri vuoriselänne. Sen päältä näkyy pieniä valkoisia kyliä, alahalla laaksossa kaikuu iltakellon soitto. Kukapa tiesi, kuinka monta ihmistä siellä kyynelsilmin rukoilee kellon soudessa ja miksi he sitä tekevät?

Mieleeni muistui komea kaupunki metelineen. Miksi? Siksi että sen akkunat kaikki nyt ovat suljetut. Monta ihmistä oleskeli siinä kerran onnellisina hyviä päiviä. Kukapa tiesi, mihinkä nyt ovat joutuneet, missä oleskelevat? Loppumattomilla matkoillako, metsiköissäkö, kulokoissako, pakolaisina välttäin päivän valoa ja ihmisten kasvoja?

Mieleeni muistui luhistumaisillaan oleva kapakka väkirikkaan kylän päässä. Siellä lyöpi ryysyinen Mustalais-ukko surullista nuottia valittavalla Sympalillansa; ken siellä ryypiskelee, painaa hattunsa syvään silmillensä ja huutaa Mustalaiselle: "älä lyö sitä nuottia!" Kukapa tiesi, mitä niin surullista siinä nuotissa on?

Mieleeni muistui isäni ikivanha huone. Ma näin jo etäältä sen akkunain viheriäiset etehiset; katolla kellertivät kattolaukan kukat, portin sisäpuolella haukkui vanha talonkoira. Yön hiljaisuudessa kulkee kadulla väsynyt mies, kaukaa kuuluu yövartian huuto; väsynyt mies katsoo akkunasta, huoneessa istuu vaimo yksinään piplasta lukien, väsynyt mies pakenee taasen pois. Se väsynyt mies on siis minun kaltaiseni.

Mieleeni muistui syvästi murheellinen vaimo. Öisen lampun ääressä ajatuksiinsa vaipuneena istuu hän, pää käden nojassa. Kauas, kauas kannattavat ajatukset hänen hartaasti ikävöivää mieltänsä, halki aavain aroin, pensas-metsikköin ja vierasten kaupunkien.

Miljoonain ihmisten joukossa se etsii yhtä, jota ei löydä. Yht'äkkiä kohtaa palava suutelu hänen sylissä lepävää kättänsä, tuttu ääni sanoo hänen nimensä, hän kavahtaa seisaalleen katsellen ympärillensä. Ei ketään ole näkyvissä. Öinen lamppu palaa vienolla leimulla.

Ja kiusalliset muistot eivät suvainneet minun mennä kauemmas kuvituksissani. Hurja mielenteko, jonkinmoinen hulluus pakotti minun palaamaan, kangastelevaa lakeata ja sille tuotuja hautakumpuja hakemaan, käymään vuoret ja laaksot, rientävain virtain rannat ja oudot valkoiset kylät, vaeltamaan suureen meluiseen kaupunkiin, kaukaa katselemaan sen puoleksi sumuun peittyneitä torneja ja palatsia, ja, kun yö oli laskeutunut seudulle, luikkailemaan sen äänettömällä kaduilla, niinkuin se joka menee murhapolttoa sytyttämään, kurkistelemaan sisälle tunnetun huoneen akkunasta, katsomaan syvästi murheellista vaimoa, kuinka hän öisen lampun ääressä hereilläään uneksuu, hyvää yötä hänelle sanomaan ja sitten — etsimään ensimmäistä vankihuoneen vartiaa, tekipähän minulle mitä tahansa.

Ja ma läksin matkalle tunnettua maata ja tuntematonta tulevaisuutta kohti.

Kuinka murskaksi murtunut koko mailma oli! Ratkenneet olivat kaikki yhteiskunnalliset siteet, — perheelliset suhteet, uskonto, la'it, omaisuus, — kaikki, kaikki oli nurinniskoin mennyt, hävinnyt.

Ma nä'in poroksi palaneita kaupunkia, joiden asukkaat ei uskaltaneet kotiin palata, koska toisiansa pelkäsivät; ma nä'in vaimoja mustassa murhepuvussa, joista yhden mies oli sotaan sortunut, toisen vangiksi joutunut, kolmannen teille tietämättömille kadonnut; ma näin morsiamen, joka oli leskeksi

joutunut, ennenkun oli voinut vaimoksi päästä, vaimon, joka kuljeskeli sotakentältä sotakentälle tietämättömiin joutunutta miestään haudattuun joukosta hakien, ja maata kiertävän miehen, jonka vaimonsa oli hyljännyt, unhottanut, toisen omaksi antautuen.

Maankulkeudessa oleva isänmaan-suojelia, joka raajarikkona palasi sodasta, vainottu kansalainen, joka hädässään kielsi nimensä, harvalukaiseksi supistunut perhe, kerjäläiseksi joutunut kansa, käymättömät kirkot, taika-uskoa levittävät petturit, haudat tiepuolissa, — sanelenko kaikista näistä ja niiden yhteydessä olevista surkeista tapauksista, kirjoitanko niistä?

Tuskansa salassa pitäen, on tämä kansa surkastuva pois. Mutta jos suorastaan sanon sen sairauden oireet, niin kenties ilmaantuu lääkäri, joka ne voipi parantaa; vai olisikohan kenties asian laita niin, että kaikki, mitä tulen kirjottamaan, ei enään ole sairaan oireita, mutta vaan anatomistan veitsen alle joutuneen ruumiin leikelmiä?

I.

Aro-kylät

Jo tulin matkallani kolmanteen aro-kylään.

Matkatoverina minulla oli eräs elähtänyt valtiopäivämies ja husaari-upseeri nuoren, kauniin, mustanverisen vaimonsa kanssa.

Äänettöminä vaeltelimme poikki poloisten paikkakuntain.

Kaduilla ei näkynyt ristiin rastiin kulkevia vaununpyöräin jälkiä, palaneiden kartanoitten pihat kasvoivat rikkaruohoa, huoneiden rauniot näkyivät reijistä läpi, muutamasta huoneesta katseli laiha koira akkunassa, niin villiintyneenä, niin yksinänsä.

Jo on kuukausia kulunut siitä, kun kylät poltettiin, eikä ole vielä ainoatakaan huonetta niihin rakennettu.

Sen asukkaat ei kukaties tahtoneet takaisin palata?

Muutamalla miehellä, joka oli älynnyt pakoon lähteä, oli niin paljon rohkeutta, että uskalti palata. Pitkän hakemisen perästä löysikin huoneensa. Kanuunankuulat olivat rikkoneet seinät ristin rastin. Porstuan edustalla makasi kuollut mies, tuvan seinässä oli juuri kuin jäljet verisen käden viidestä sormesta. Koko kylässä hän ei löytänyt ainoatakaan elävää olentoa. Tuolta täältä aito-vieriltä kapsahti maan välistä lentämään suuria käyrä-nokkaisia lintuja, jotka vaivalla verkkaan lentää leikkittelivät ja hänen tuonemmas mentyään laskeutuivat takaisin siihen paikkaan, josta hän heidät oli lentoon pelottanut. Mies otti lapion käteensä, kävi talosta taloon, haudaten kuolleita, missä niitä tapasi, vaan uupuipa kolmantena päivänä työstään, heitti siihen paikkaan huoneensa, tilansa ja läksi ulos maailmalle; eikä ole siitä päivin enää takaisin palannut.

Eräs toinen oli myös juuri löytänyt huoneensa ja astunut siihen asumaan. Ensi yönä näki hän unta, että joku oli hirtetty tuvan kurkihirteen. Kauhusta sai nyt vilutaudin; kolme päivää kesti hänellä kuumetta, neljäntenä hän kuoli siihen. Ei pistänyt sittemmin kenenkään päähän asettua entisiin asumuksiinsa asumaan.

Huoneitten seinillä kasvoi kaikenlaista rikkaruohoa, ja sekin niin keltaista, juuri kuin valittaisi siellä kasvanut kansa. Ylt'ympäri vainioilla rehetti takkiainen, ja ennen näkemättömät, tuntemattomat ruhkaruohot kasvoivat siellä hirveän suuriksi. Jos joskus lämmin tuulen-viuhka sattui näiden harmaisiin päihin, lentelivät utuiset siemenet sinne tänne ilmassa.

Naispuolinen matkatoverimme, husaari-upseerin vaimo, joka kovasta helteestä oli nääntymäisillään, halusi vesipisaraa juodakseen eräänä varina iltapuolena. Me keksimmekin jossakin kaivon, vaan siinä ei ollut kehää, ei kippoa, ei kopin vartta. Töin tuskin saimme siitä vettä ammennetuksi nahkahatulla, vaan ammennettuumme kaasimme sen kauhistuksella maahan. Se oli punaista kuin veri!

Ylt'ympäriinsä olivat kaikki lammikot kuivaneet; ei vesipisaraa, ei varjoisaa puuta, ei vastaan tulevaa matkustavaista näkynyt missään. Jos ken kummun rinteeseen paneutui nukkumaan, havaitsi hän yht'äkkiä päällensä ilmaantuvan korkealla ristiin rastiin lenteleviä petolintuja ja näitten lähenemistään

II.

Ranne-rengas.

Matkatoverini husaari-upseeri oli alakuloinen, synkkä-mielinen, kolmikymmenvuotias mies. Hänen vaimonsa oli nuori, kaunis nainen, jonka rikas isä asui Pest'issä. Tämän kanssa hänen olisi sopinut rauhassa hyviä päiviä eellä, mutta hän seurasi miestänsä rakkaudesta. Ei koko matkalla kuulunut valittavaa sanaa hänen suustaan; nälkää, janoa, puolipäivän polttavaa hellettä kärsi hän, eikä pelännytkään yksin illoinkaan, kun huuru-kehä, juuri kuin mikäkin varjovyö, rupesi valloittamaan näköpiirin ja me yksin yövyimme johonkin aroille ihmisäänen kuulumattomiin. Vieläpä kehottikin hän, meitä lohdutti ja ilahutti, niin ilomieliseltä hän näytti.

Hän keksi tuumia tuhansittain miehensä huolia karkottaakseen.

— "Mennään johonkin syrjäseutuhun, tullaan talonpoikaisiksi ihmisiksi; sinä kynnet, kylvät, ajat härkiä; minä hoidan lehmät". — Olihan tuossa naurun syytä yltä kyllin.

— "Jos ottavat sinun vangiksi, ma kuljen tuomaris tykönä, kunnes kyllästyy käyntiini ja päästää sinun. Ja jos ei avaa vankihuonettas, annan salvata itsenikin sinne luokses, ja siellä sitten elämme, siellä kuolemme".

Kaikki purskahdimme itkuun.

Nuori vaimo kantoi ranteessaan rengasta. Kun apali-kivisen nastion alla olevaa salaponninta painoi, poukahti näkyviin nuoren, kauniin miehen emaljiin maalattu muotokuva, siistissä husaari-upseerin puvussa. Helposti voi sen tuntea hänen miehensä kuvaksi. Hän katseli sitä usein ja näytti jokaiselle, lisäksi lausuen: "Silloin hän ei ollut niin surun-alainen".

Kun erään kylän tienoilla tie jakausi kahtaalle, jätti husaari-upseeri meille hyvästi. Hän valitti siitä, että täytyi niin kolkkoa tietä kuljettaa vaimoansa ja erkani meistä kylän päässä. Siihen me emme poikenneet; mutta hän otti siitä oppaaksensa erään Walakkilaisen, jonka piti viedä häntä parempia teitä.

Kun hän katosi näkyvistämme, surkuttelin minä itsekseni heitä, häntä ja hänen iloista puolisoansa, enkä tiennyt, miksi niin tein.

Varmaankin joutui hän turvallisemmalle tielle; minä jäin autio-seutuhun. — Häntä seurasi armas puolisonsa, minua mykkä matkatoverini, joka koko matkalla ei hiiskunut sanaakaan. Minua pahotti, että hän erkani minusta. Oli näet minusta juuri kuin ei siellä mitään vaaraa tarjona olisi, johon minä menin; juuri kuin suojeleva sallimus, johon hurjasti luotin, turvaavalla kädellä varjelisi niitäkin, jotka olivat lähelläni.

Useampien kuukautten kuluttua sattui kerran sanomalehti käteeni. Se oli ensimmäinen, minkä pitkän ajan perästä näin. Ma luin sen päästä päähän, itse ilmotuksetkin. Ta'immalla sivulla oli julkaistuna luettelo tietämättömälle omistajalle kuuluvasta tavarasta. Se oli otettu ryöväreiltä, jotka sitä saalista saavuttaakseen olivat murhanneet matkustavaisia. Tavarankokouksessa oli hienoja vaimoväen vaatteita, vereen tahrattuja ja rikki revittyjä, nyörillä koristettu virkapuku, kauno-ompeluilla neulottuja hienoja alusvaatteita, ja, kaikenmoisia muita kaluja mainitsematta, kallisarvoinen, raskas ranne-rengas, jonka suuren opalikiven alta, kun ponninta painoi, näkyviin kimmahdi kaunis nuoren miehen muotokuva, husaarin virkapuvussa, emaljiin maalattuna.

Sanomalehti valahti maahan kädestäni.

Vaimo parka, mies poloinen! Miks'eivät minua seuranneet?

Myöhemmin sain kuulla, että opas metsässä, ei kaukana siitä, missä erkanimme, petti heidät. Upseeri ammuttiin. Silloin eräs heillä ollut palvelia juoksi metsähän; häntä heitettiin miekalla. Sen hän sieppasi käteensä ja juoksi edemmäs. Vähän matkan päässä tapasi hän kulkusalla olevia honvéd'ia. [Tällä nimellä kutsutaan Unkarissa maan vartiaväkeä.] Niitten kanssa hän nyt läksi ryöväreitä etsimään. Hän löysi isäntänsä ja emäntänsä kuolleina haudasta. Sittemmin päästiin päälle heitetyn miekan johdolla

ryövärien jäljille.

Miksi piti heidän minusta pois luopua?

III.

Kolme sian-ajajaa.

"Eteenpäin, eteenpäin!" kaikui yhtenäen pölyisellä maantiellä.

Sikolaumaa ajettiin ylös päin.

Kolme ajajaa taisteli sikojen kanssa. He olivat kaikki kolme lihavat ja likaiset; isot vaskisoljilla ja nahkahihnoilla koristetut reput rippuivat heillä selässä.

Raskaat, mustakarvaset elukat käydä kömpelöitsivät vastahakoisesti hiljaksensa eteenpäin; välistä seisahtuivat keskenänsä häyhyilemään, hirveän rumalla röhkinällään kääntäen huomion puoleensa. Missä lätäkön tapasivat tiellänsä, siinä laskeutuivat rypemään, kunnes ajajat saivat heidät siitä taas tuonnettu ajetuksi. Toisinaan karkasi yksi tai kaksi sikaa pois laumasta; paimen juoksi niiden perässä aina puoleen tuntiin asti, ennenkun sai heidät karjaan peruutetuksi.

Pää-ajaja oli pitkä, päivettynyt mies. Hänen rasvasta kiiltävät hiuksensa häilyivät silmillä; niskassa riippui likanen vaippa, joka kovan helteen vuoksi oli vaan toiselle olkapäälle heitettyä. Jaloissa hänellä oli pauloilla kiinitetyt varvikkaat, kädessä suuri lyjy-kenkäinen sauva, ja olallaan hän kantoi tinahelavartista ajo-ruoskaa.

Toinen alapaimenista oli vanha, matalahko mies. Syvään painettu hattu peitti hänen lyhyeksi kerityn tukkansa; hatun alta vilkkuivat hänen elävät silmänsä, ja ryhmyistä sauvaansa veti hän sian-paimenten tavoin perässään.

Toinen alapaimen oli verevä nuorukainen. Hän juosta nilkutti haavotetulla jalalla reuhaavan lauman ohella ja heitteli rohkeasti sauvallansa niitä sikoja, jotka järjestystä tuntematta jättäytyivät jäljille karjasta.

Röhkyvän lauman ääressä kulkivat ärjyen nuo kolme ajajaa. Pää-ajaja järsi kädessään puoleksi paahdettua turkin-vehnän (kukaritsan) tähkää, vanha alapaimen huimi alakuloisesti pitkällä ruoskallaan, nuorempi käydä ketkutteli nilkuttaen ja vihellellen kipeällä jalallansa, vältellen tien kuoppaisimmat kohdat.

Ja minusta näytti, kun kävelin heidän ohellaan, juuri kuin kaikkein kolmen kasvot olisivat minulle tutut entisistä paremmista ajoista.

Tuo pitkä mies pauloilla kiinitetyissä varvikkaissa vivahti jonkun näköön, joka valtiopäivämiesten seuroissa oli ensimmäinen sulotar, oikia naisen perikuva ja salonkien ihanne, jonka vaatteet aina olivat tehdyt uusimman muodin ja parimman ma'un mukaan, ja jolle ei koko Pest'issä osattu keittää maittavaa ruokaa kuin yhdessä ainoassa paikassa.

Tuon valkotukkaisen alapaimenen kasvot muistuttivat erästä vakaista, uskaliasta miestä, jonka muotokuva on nähtävänä isänmaan-ystävain asumuksissa, joka niin monta kertaa kuuli käten taputuksen kaikuvan puheillensa lehteriltä, — rohkeamielinen, jäykkäluontonen mies, joka ei taipunut minkään mahtikäskyn mukaan, tulipahan ylhäältä taikka alhalta.

Ja tuo viheltäväinen, nilkuttavainen nuorukainen oli hyvin erään sangen rikkaan miehen näköinen, joka jo oli naimisiin mennyt ja siitä pitäin yhtä mittaa lempiviikkoja viettänyt, joka niin sanoakseni käsillään kanniskeli puolisoaan ja jolle tämä joku aika sitten synnytti pojan niin isänsä näköisen kuin suinkin olla taitaa.

Kesän uuvuttavassa helteessä nuo kolme paimenta hikoillen ajoivat laiskoja, likaisia eläimiä sakean pölypilven keskellä. Heidän vaatteensa olivat täynnänsä vesimeluunin tahreja, kasvoilta valui hiki alas... Hoi, eteenpäin, hoi, eteenpäin!

Päiviä kului, viikkoja vierähti. Pääsivät viimein vaivaloisen ponnistuksen perästä nuo kolme sian-ajajaa muutamaan kaupunkiin.

Tulipa vastaan heille matkustavainen, joka asui siinä kaupungissa. He seisahuttivat hänen, puhuttelivat häntä.

Ensimmäinen häneltä kysäisi: "tiedätkö täällä taloa, jossa kaunis nainen asuu, kaunihin koko kaupungissa? Mitä tiedät hänestä?"

"Tiedän hyvinkin", lausui matkustavainen; "siinä talossa iloisesti eletään, ei siellä koskaan vieraita puutu, koko yökaudet kaikuu siellä soitto. Älkää siitä kauniista naisesta olko millännekään; kyllä se itseänsä huvittelee."

Lausuipa siihen se vanha mies: "naisesta puhut, joka on edessä".

"Tunnetko tuota toista naista? Ei hän suuresti rakastanut miestänsä, vaan oli syynsä siihen, että häntä kunnioitti se kylmä, tuleton vaimo. Mitä sanovat ihmiset hänestä?"

"Et tunne sitä vaimoa hyvin sinä eikä mailmakaan. Hän suri paljon miestänsä, tuli murehesta mielipuoleksi ja vietiin hulluinhuoneeseen".

Viimein nuorukainenkin rupesi tiedustelemaan.

"Nuori vaimo asui pienen lapsensa kanssa vähäisessä, matalassa majassa. Kaunis punaposkinen oli vaimo kuin lapsikin. Kuinka on heidän laitansa?"

"He eivät enää siinä pienessä majassa asu. He ovat muuttaneet vielä ahtaampaan asumukseen. Tuolla lepäävät kalmistossa, yhdessä haudassa, yhdessä arkussa..."

Nuo kolme sian-ajajaa silmäilivät toisiaan. Kyyneleet vierivät heidän ahvoittuneilla kasvoillaan. Itkien kysyivät toinen toiseltaan: "vieläkö nyt lähemme edespäin maata kiertämään?"

IV.

Sota-översti ja kasakka.

Matkatoverini kanssa olimme pukeutuneet hevoispaimeniksi. Pyöreäperäinen hattu ylös käännetyllä röydällä, leveähiainen paita, liinaiset liehuttimet, vyössä rippuva koriste tupakkikukkaroineen, tuluksineen, — kas siinä oli koko pukumme.

Pölyisin, päivettynein kasvoinemme olisimme varsin hyvin voineet talonpoikaisista teikareistakin käydä.

Arad'issa valtiopäivämiestä kehoittivat pelästyneet virkaveljensä, että huulipartansa ajamalla tekisi itsensä tuntemattommaksi.

Tuo mies hyvänen oli pahasti säikäyksissään, otti partaveitsen käteensä, istui peilin eteen, väänsi viiksiänsä toista oikealle, toista vasemmalle puolen, — kynnel vieräsi silmästä; — hän pani pois partaveitsen: "miks'en yhtä hyvin kaulaani leikkaisi?" lausui hän, ja huuliparta jäi ajamatta.

Kolme hyvää talonpojan hevosta oli asetettuna kärryjemme eteen; molemmat istuimme kuskinlaudalla; vieressämme lerkkui viinaleili ja eväslaukku kantohihnoineen. Siinä oli sianlihaa ja leipää viideksi päiväksi.

Eräällä syrjätiellä Bihar'in läänissä tapasimme yhtenä päivänä edellä puolenpäivän muutaman kummanköisen, pienen miehen. Nähtävästi hänkin oli pakolainen. Hänellä oli korkeapesäinen hattu päässään, kasvot olivat nenästä korviin asti parrasta paljaat, jonka kautta hänen leukansa pienten poskipäitten suhteen oli kuvattoman suuri ja hänen vieläkin leveämpi suunsa näytti aivan kummalliselta. Frakki ei ollut hänelle tehty, vaan oli niin iso, että sen puoleksi ylös käännetyt hiat ulottuivat kynsien neniin, kun hännät sitä vastoin sievästi siepottelivat kantapäissä. Harmaiden housujen lakkarista kurkisteli, nähtävästi taki-tahallaan niin siihen pistettynä, hirveän suurien saksien kaksikorvainen kahva.

"Tuopa mies pitää saada kanssamme", sanoin minä toveriini kääntyen. "Jos hänen otamme kärryillemme, voipi jokainen näkevä luulla hänen ottaneen meidät kyytimään."

"Ettekö ota minua mukaanne, maamieheni?" huusi mies kaukaa meille.

"Kernaasti, jos tahdot."

"Mutta mihinkä matkanne menee?"

"Menipähän mihinkä tahansa", vastasin minä, ja jota enemmän häntä katselin, sitä tutummaksi alkoivat hänen kasvonsa minulle näyttää. Kaksi vuotta sitten olin hänen nähnyt jonkin pikkukaupungin näytelmälavalla: hän oli aktööri, mutta huono siksi. Hamletissa hän oli johdattaja-henkenä.

"Mutta vieläkin kerran, mihin matkustatte?" kysyi hän minulta itkuun vetävällä äänellä.

"Noh, sanonpa sen sitten: Borfodiin". Ma tiesin aivan hyvin, että siellä asuva kartanon isäntä vaan pilan vuoksi toisinaan pitää kanssakäymistä aktöörien kanssa.

Mies kiipesi kärryille, vannoen, ett'ei voinut maksaa kyytirahaa enempää kuin viisi groschenia. Häntä oli muka matkalla ryöstetty j.n.e.

Sitten ilmoitti hän hyvin laaja-sanaisesti, että oli onneton räätälin-kisälli, jonkin perinnön tähden matkalla Kövesd'iin, sekä kertoi muutaman jutun räätälinkisällin monimutkaisen elämän piiristä, ja kun hän päätti kertomuksen, ilmoittaen mitä osaa hänellä itsellään siinä seikassa oli, kysäisin häneltä: "milloinka viimeksi näytit Hamlet'in isän osaa?"

Mies sekä punastui että vaaleni hämillensä tullen. Hänen tunsivat siis yksin hevoispaimenetkin. Mutta kun hänkin sitten tunsu minun, aukeni hänen suunsa aina korviin asti; hän itki ja nauraa rähötti, vetäytyi minun selkäni taakse — sillä eteen hän ei voinut luokseni tulla — ja kertoi sitten että se näytteliäseura, jonka kanssa hän oli maata kiertänyt, suurin joukoin oli karannut Thalian lipuilta isänmaan suojeliain riveihin. Hänkin oli muka saman kohtalon omaksi joutunut. Siellä sotajoukolla oli hän sitten ison aikaa pää-leikinlaskian virkaa toimittanut, vaan myöhemmin, kun tapilääkäri oli kuollut ja toinen lääkäri hänen siaansa muutettu, oli hän pantu avonaiseen toisen lääkärin virkaan. —

"Vaan varmaankaan ette olleet kelvollinen siihen virkaan".

"Minua esitteli siihen muutama virkamies, jonka mielisuusion olin voittanut tohtori Bartolo'na Sevillan Parran-ajajassa. Sitä paitsi olikin semmoisia itseksensä oppineita tohtoria sotajoukolla vaikka kuinka monta".

"Paransitteko ketään?"

"Paransinpa niinkin, ja oikein kummallisesti se vielä kävikin. Debreczen'in tappelun aikana istuin, kanuunien pauhatessa, vallin viereen, että sinne toivat haavoitettuja. Kerran talutti kaksi toveria nuoren, kauniin tykkimiehen tyköni. Nuorukainen seiso i edessäni, kohotti kahta veristä kädentynkää ja sanoi surullisesti: 'katsokaapa, herra tohtori, nyt ei minulla enään ole kumpaakaan kättä!' Kanuunaa ladatessaan häneltä kuula kerrassaan oli siepannut pois molemmat kädet. Minun silmistäni pakeni päivän valo, ja tainioksi mennän kaadu i selittä i kaivantoon. Kylmään veteen tultuani virkosin siellä kohta. — Samaan aikaan toivat sinne toisenkin haavoitetun, jolta molemmat jalat olivat poisammutut. Kun kuula oli riipaissut toisen jalan, rukoili hän kyynel silmin vieressä seisovaa toveria, että siirtäisi hänen tuonemmas; muuten muka kohta ampuisivat pois toisenkin. Vaan ennenkun tämä olisi kerinnyt auttaa häntä, sattui toinen kuula sinne ja tempasi häneltä toisenkin jalan. Ennemmin olisin seisonut kanuunan edessä, kuin näitä haavoja katselin. Tuskin olin nämät sitonut, kun sotajoukko alkoi paeta. Nämä haavasairas raukat jäivät sinne. Heidän kävi hyvin, jos voivat kuolla". —

Kun iltapuoleen tulimme ulos metsästä, näimme kasakoita täyttä laukkaa ratsastavan vastaamme.

He havaitsivat meidät: meidän ei sopinut kääntyä takaisin metsään. Parain neuvo siinä tilassa oli hyvällä omalla tunnolla ajaa eteenpäin.

Muutamien minuutien kuluttua he ympäröivät meidät ja pysäyttivät kärrymme.

Pörröpäinen sotamies, nahkalakki päässä, pienen lyhyen ratsun selässä, puolen *kolmatta sylen* pituinen piikki kädessä, pitkä pyssy vinoon ripustettuna selässä, ratsasti täyttä karkua minun vastaani, ja ennenkun tavoitin ne harvat flavinkieliset lauseet, jotka olin pannut muistooni, puhutteli hän jo minua murtaen, mutta hyvin ymmärrettävästi — magyarin kielellä.

"Mistä tulette?"

Hämmästykseni oli niin suuri, että ensi silmänräpäyksellä en tiennyt, millä kielellä vastata kysymykseen. (Myöhemmin sain tietää, että tämä hetmanni oli ollut Horvat'in (Kroatian) rajaseudun asukas ja, niinkuin useinkin kävi, oleskellut Komàrom'in (Komorn'in) linnan vartiaväessä, siellä oppinut

magyarin kieltä, sitten mennyt palveliaksi eräälle venäläiselle herttualle ja lopuksi antaunut kasakkain riveihin).

"Mistä tulette?" huusi hän uudelleen minulle, kun hämilläni ollen en vastannut ensi kysymykseen.

"Ladány'sta", vastasin minä.

"Mitä kuljette?"

"Olemme tuota herraa kyytissä, joka istuu takanamme".

"Mitä herraa?" kysäisi vihaisesti kasakka.

Ma katsoin ta'akseni. Tohtoriani ei kuulunut eikä näkynyt. Istuimella ei istunut ketään.

Kasakat sillä välin jo alkoivat piikillään pöyhiä kärryn koppaan heitetyitä heiniä, jota tehdessä kadonnut mies vapisten ja rumasti irvistäin keikahti ylös kärryjen kopasta, johon peloissaan oli kätkeynyt. Hänen onneton näkönsä, hänen korkea-pesäinen hattunsa, heinän ja oljenkorsilla kaunistettu, ja hänen kauhistuneet kasvonsa saattoivat kasakat hirveään naurun rehoitukseen, jota vielä kartutti seuraava oikku tuolla entisellä lääkäriellä: hän rupesi näet, näyttääkseen itseänsä totiseksi kristityksi uhkaaville Moskovalaisille, ristinmerkkiä tekemään, ensin vaan yhdellä kädellä, mutta sitten molemmilla, joka teko näytti varsin eriskummalliselta.

"Mikä kumma herra sinä olet?" kysyi häneltä jyrisevällä äänellä kasakkahetmanni.

Mies ei kuullut eikä nähnyt mitään. Vaikka magyarin kielellä hänelle puhuttiin, ymmärsi hän kysymyksen niin, että hänen pitäisi antaa esille rahansa; ja kovasti vapisten pisti hän kätensä sisälakkariin, ja sieltä vetäen tukun sinisiä, viheriäisiä ja keltaisia teateripilettiä ja viinipulloista irti kiskaistuja osoituslippuja, kokotti hän ne kasakalle.

Mies raukka arveli kaukaisesta maasta tulleen kasakan ei voineen nähdä kaikkia siihen aikaan Unkarissa niin monenlaisia ja monennäköisiä sekä eri tavoin kirjoitettuja pankinseteliä, ja hänen siis pitävän vaikka minkä paperin semmoisena setelinä.

Vaan kasakkapa taisikin hyvin lukea magyarin kieltä ja heitti kokotetut liput heitti-tohtorille silmiä vasten niin tuimasti, että lentelivät hujan hajan. Sitten paljasti hän miekkansa ja huusi julmasti silmiään väännellen ja sakeita sadatuksia lasketellen pelosta puolikuolleelle raukalle:

"Kukas olet? kuuletkos? Mitäs tahdot? mikä mies olet?"

Kun näin, ettei tämä vastaisi, vaan saattaisi meidät yhä vaikeampaan tilaan, käännyin minä kasakkain päämieheen ja kokotin hänelle viinileilin, sanoen:

"Heitä jo, naapurini, tuo onneton siihen. Hän on räätälinkisälli eikä mikään muu."

"Niin, niin!" viittoi mieheni, päättään ehtimiseen nyökyttäin, ja vahvasti väittelemistään naurettavilla eleillä, neulomista osoitellen,

Hetmanni nauraa hekotti kovasti; sitten otti hän aika ryypyn leilistä, ja sen takaisin annettuaan, riisui hän verkalleen päällystakin päältään, ja näyttäen suurta reikää selkämyksessä hän sen heitti tohtorille lyhyellä käskyllä, että paikkaisi sen.

Kaikenmoisia temppejuja tehden veti hän lakkaristaan käsille neulan ja lankaa, pisti syyringin sormeensa, vinhautti nöylettä räätälinkisällin tavoin, vahasi sitä, pani päällystakin polvelleen ja ompeli suurella kiihkolla ja kiireellä, kunnes oli pannut semmoisen paikan kysymyksessä olevaan takkiin, että sitä olisi voinut pitää itse kenraalikin.

Kasakat seurasivat uteliaisuudella naurussa suin jokaista neulan pistoa, ja kauhistavaksi kasvoi heidän ilonsa, kun tohtorin tahtoessa antaa takaisin paikattu takki hetmanille havaittiin, että hän sen paikatessaan oli ommellut kiinni omaan polveensa.

Hetmanni otti vielä ryypyn leilistäni ja teki sitten tiedoksi, että me saisimme mennä mihin halutti, mutta räätälin hän ottaisi mukaansa, sillä miesten vaatteet hänen komppaniassansa tarvitsisivat muka paljon parantelemisia. Suostumusta odottamatta tarttui hän nyt pikku miehen frakin kaulukseen, veti hänen pois kärryiltä ja nosti taakseen satulalle istumaan.

Näin ratsasti tohtori pörröpäisen toverinsa kanssa pois, niin että maa tömisi. Peläten piti hän hänestä kiinni kahden puolen molemmilla käsillänsä.

Minä tiesin, ett'ei hän surman suuhun rientänyt. Kun parin viikon kuluttua satuin tulemaan

Zempléniin, oli hän jo aikoja ollut koulumestarina muutamassa Balócz'in kylässä, josta opettaja oli lähtenyt sotaretkelle, ja siellä hän niin pieksi nuoria Skythalaisia, kuin jos pähkinäpuu olisi kasvanut hänen kättänsä varten.

V.

Piilopaikka rämähällä.

Ei pienintäkään tuulenleyhkää tuntunut kuuman taivaan alla. Kangastus väikkyi kaukaisella ilmanrannalla.

Kaukaa, hyvin kaukaa näkyi kaitainen torninhuippu ylös-alaisin käännettynä aaltoilevan kangastuksen hairauttavassa vedessä, niinkuin mereen luotu varjo, ja sen ympärillä puoläjiä yksittäin, taikka etäämpänä joku yksinäisen majan tykönä kasvava puu, kaksinaisessa muodossa, niinkuin ilmassa riippuva saari, joka ynnä ympärillään läikkyvän meren kanssa heiluu sinne tänne, toisinaan ollen pienempi, toisinaan suurempi, toisinaan vaipuen varsin näkymättömiin.

Hietakummulla istui yksinään, nokka pystyssä, puszta-kotka. Se katseli meitä niin levollisesti, että päästi meidät noin viidenkymmenen askeleen päähän, eikä sittenkään siipeänsä liikahuttanut.

Siihen heitimme kärrymme, istuimme hevosten selkään ja ratsastimme pusztan keskelle, hedelmättömään seutuhun, johon ei ollut tietä eikä jälkiä.

Kesän kuumimmat päivät olivat polttaneet maan kasvittomaksi; vesiperäisemmissä paikoissa santasekainen, nurmea kasvava maa oli kovaksi kuivettuaan halkeillut ristin rastin, ja tuonne tänne sirotetut keltakukat venyivät maassa lehdittöminä ja surkastuneina. Kevättulvan aikaan oli raavaskarjaa ajettu tuolle suoperäiselle laiturille, ja sillä tavoin sotkettu heinämaa oli helteisinä kesäpäivinä kuivanut rikki.

Muutamain paikoin ilkeät orjantappurat olivat levitelleet kovia juuriansa kuivassa kulokossa. Niiden siemenet olivat sinne tulleet Servianmaasta sikojen harjaksissa. Toisessa paikassa oli muuan myrkyllinen kasvi valloittanut koko suuren alan, julmilla punaisilla lehdillään vastustaen kuolettavaa kuumuutta.

Ensi aluksi olivat johdattajanamme pusztan halki kärryjen jäljet, jotka kenties jo olivat kuukauden vanhat. Myöhemmin karjatie kokonaan hävitti meiltä kärryjen jäljet, ja me ratsastimme umpimähkään merkitöntä ilmanrantaa kohden.

Puolipäivän aikaan näimme sangen kaukana kaksi vieretysten seisovaa kaivon vipua. Jano ja toivo, että voisimme siellä kenties tavata jonkun, veti meitä sinne. Me kuljimme sitä suuntaa kaksi tuntia, ja vielä näytimme aina olevan yhtä kaukana siitä.

Me emme vielä päässeet sinne perille, kun havaitsimme ratsastajan lähenevän meitä. Sen mukaan kun niin kaukaa eroittaa saattoi, oli se hevospaimen. Hän istui niin näin hevosen selässä, edes takaisin huojuen, eikä hallinnut kummallakaan kädellensä ratsuaan; vaan se käydä kömpelöitsi hiljakseen pää maassa, pitkällä hännällään molemmin puolin huiskien ja hampaillaan hapuillen, missä heinän korren keksi. Mies istui sangen huolettomasti, hoippuen milloin oikealle, milloin vasemmalle puolen, välistä valahtain eteen, välistä taappäin, mutta tasapainosta hän ei koskaan mennyt. Hän nukkui hevosen selässä.

Vaan havaitsipa meidät syövä ratsu ja seisautui yht'äkkiä, kohottain päänsä pystyyn, jonka kautta ratsastaja oli selälleen keikahtua ja heräsi. Hetken aikaa katsella tuijotti hän eteensä, kunnes keksi meidät molemmat. Sitten hän sieppasi ruoskan niskaltaan, käänsi hevosensa meihin päin, ja ruoskallaan kerran ilmaan läiskähyttäin, juurikuin olisi pistoolilla ampunut, rupesi hän täyttä laukkaa ratsastamaan meitä kohti.

Nyt vielä paremmin voimme tuntea hänen hevospaimeneksi. Ratsastaisaan kallistui hän milloin vasemmalle, milloin oikealle puolen, juuri kuin olisi tanssinut; hänen ruumiinsa liikkui lakkaamatta. Hän heittäytyi ehtimiseen taappäin ja piti suitsia höllällä. Välistä hän ei istunutkaan hevosen selässä, vaan piti ainoastaan molempia polviensa siinä kiinni. Ratsu ponnisti täyttä vauhtia eteenpäin ja liehtoi laukatessaan tuulen hengen liikkeelle, vaikka ilma oli tyven. Hän katseli eteensä kaarevaa taivaanrantaa kohden, jolla alalla ei näkynyt mäen kukkulaa eikä ihmistä. Kukapa tiesi, mitä iloa hän

silloin nautti mielessään?

Kun oli tullut sadan askeleen päähän meistä, painatti hän polvillaan hevosta, joka paikalla pysähtyi kuin maahan naulattuna. Hän näytti vakovan meitä.

"Jumal'antakoon Teille hyvää päivää, maamieheni!" huusin minä hänelle.

"Sinulle samoin Jumal'antakoon!" vastasi hän. Hänellä oli oikeus meitä sinutella: hän oli vanha mies. Harmaita viiksiänsä kahden puolen sivellen, hän helposti olisi voinut vääntää ne aina korviin asti.

"Mistä tulette? mihin menette?" kysäisi hän sitten hiljempää ja kävelytti hevosensa lähemmäs meitä.

"Pahan puun panimme tuleen, vanha veikkoni", vastasin minä. "Tuonnempana mielimme vähän seisauttaa komitatin rajan ulkopuolella, jos tiedätte hyvän ja sopivan paikan".

"Miks'en tietäisi? tulkaa kanssani!" sanoi hän viiksiänsä vääntäen ja silmäillen meitä molempia, meidän hevosiamme ja liikunnoitamme ihmis- ja hevostuntian tarkkuudella. Sitten hän mitään pahaa luuloa pitämättä läksi edellämme ratsastamaan.

Koko matkalla hän ei virkkanut sanaakaan. Matkatoverini yritti hänen kanssansa puheisin, mutta siltä hän pian suun tukki. "Minä en rakasta paljoa puhetta", vastasi hän ja ratsasti synkkämielisenä edellämme.

Viimeinenkin torninhuippu jo katosi ta'amme, ja eteemme ilmaantui tummanviheriä lakeus, joka ulottui tuonemmas yli koko näkypiirin: me tulimme äärettömän rämäkän syrjään.

Kuiva, hedelmätön puszta loppui jättäkseen siaa uudelle, hirvittävälle, ihmisiltä käymättömälle puztalle, vesi-puztalle.

Kentiltä karkoitettu kasvi-elo näytti tänne paenneen. Viheriät kaihlistot olivat koristetut erittäin kirjavilla suokukilla, maan peitti muuan yrtti hopeankarvaisilla lehdillä ja keltaisilla kukilla, ruohoisista lammikoista pilkisteli korkeita kasvia ruusun näköisillä, kiehkuroihin kasvavilla kukilla, ja korkeakasvuisten ruokojen varsia aina päihin asti kiertelivät jalappakasvit, ja veden kalvossa uivat lumpeet taltrikin tapaisin lehtineen, valkoisilla tulpanin muotoisilla kukillaan ja ruusun näköisillä hedelmillään; ja niin kauas kuin silmä kantoi, oli aina näkön piirin loppuun nähtävänä ääretön ruo'osto ruskein ruo'onpäineen.

Hevosemme pysähtyivät hetkeksi kylmää vettä juomaan; päämme päällä lentää lekutti kovasti räähkyen parvi haikaroita, joiden valkoiset sulat välkkyivät päiväpaisteessa.

Sitten oppaamme läksi matkaan, kääntäin ratsunsa rämettä kohti ja kehoittain meitä, että pysyisimme hänen jäljillään; sillä jos sylenkin syrjään joutuisimme, hukkuisimme hetteesen hevosinemme päivinemme.

Vettä oli paikoin syvemmältä, paikoin matalammalta, ulottuipa välistä melkein hevosen rintaan saakka, eikä ollut mitään merkkiä, joka olisi tietä osoittanut.

Oppaamme alkoi täällä olla puheliaampi. Ruo'oston varjoon päästyään haasteli hän meille, miten tottumaton käviä, vaikkapa monastikin kulkisi, eksyisi siellä, niin ett'ei osaisi pois, vaan hukkuisi sinne. Öisin sieltä muka usein kuuluikin hätähuutoa, olipahan sitten että metsästäjä, kalastaja tai joku takaa-ajettu ihminen taikka kenties itse takaa-ajajakin oli hairahtunut havaitsemattomaan hetteesen. Toisena ja kolmantenakin päivänä vielä kuului huutoa, milloin täältä, milloin kauempaa. Mutta kenpä voisi sinne mennä auttamaan? Juotikkaat ja vesikäärmehet kuolettavat heidät vihdoin vähitellen. Niin hirvittävä, niin petollinen on räme.

Ja me kuljimme eteenpäin sangen joutuun. Vesilinnut lentää kapsahtelivat edessämme ylös pesistään, ruo'ostossa kohisivat iltapäivän leyhkät kamalasti, kaukaa kuului päristäjä-haikaran surkea räähkynä. Tämä ihmis-äänen saavuttamaton, synkkä luonnon-elon vilskuna oli vielä ikävämpi ja tuskallisempi kuin yön hiljaisuus. Täällä tässä kokonaan uudessa, vieraassa maailmassa, jossa ei maa, vesi, kasvisto eikä niiden asukkaat olleet tottuneet ihmisten lähisyyteen, — kuka uskaltaisi meitä tänne seurata? Pusztalla vaivasi jano, täällä haittasi vesi; eikä ollut tietä, ei jälkiä mihinkään päin.

Oppaamme pysähtyi yht'äkkiä ja alkoi kuunnella.

"Joku tulee perässämme", sanoi hän hiljaa.

Hajamielisinä katselimme me ympärillemme. Minä juuri ajattelin, ett'ei suinkaan kukaan saattaisi olla niin uskalias, että rohkenisi tulla perässämme, kun kaukaa varsin selvästi kuului kahlaavan hevosen askelten loiske. Kukahan se voi olla?

"Rientäkäämme eteenpäin!" huusi toverini kannustain ratsuansa.

"Hiljaa!" mörisi vanha hevospaimen, "äläkä hiiskahda. Tiedustelkaamme heti, kuka se on, tuttuko vai takaa-ajaja".

Ja samassa rupesi hän hiljaa viheltelemään hevospaimen-laulua: "Lóra csikós, lóra, elszaladt a menés". (Hevosen selkään, paimen, hevosen selkään, karja karkasi pois). Ei ole huilua, joka paremmin voisi lieritellä.

Kun hän oli lakannut, alkoi kaukana joku juuri kuin vastaukseksi viheltää laulua: "En vagyok a *Petri guluás*", (Minä olen pikku *Pietari*, lehmipaimen).

Vanha hevospaimen painoi hatun syvään silmilleen ja nousi hevosen selkään seisomaan. Hänen kasvoissaan kuvastui säikähdys, joka kuitenkin pian meni ohitse, tai jokin tavattoman kauhistuksen, riemun ja epäluulon välillä oleva mielenliikutus.

"Ei se voi olla hän!" mörisi hevospaimen viiksiensä alta, juuri kuin itsekseen puhuen, "hän kaatui; olihan siinä miehiä kuinka monta tahansa, jotka näkivät hänen kuoliaana, rikki hakattuna". Ja vielä kerran alkoi hän viheltää "Lóra esikós" laulua.

"A Petri Gulyás" laulun nuotti kuului taas vastaukseksi, mutta paljoa lähempää. Ratsastaja näytti rientävän jäljissämme. Vanha hevospaimen tarttui vihaisesti toverini hevosen suitsiin. "Menkää ruo'ostoon syvälle!"

"Mikä hätänä?" kysyi toverini hämmästyksissään.

"Suu kiini! piru poikineen tulee perässämme tai joku, joka on päässyt helvetistä takaisin palaamaan. Se on Dúzs'in Yrjön laulu, vävyini, jonka kolmekymmentä kolme miestä näki kuoliaaksi lyötynä, kuoliaaksi ammuttuna, rikki piestynä, lihamakkaraksi palottuna".

Me tunkeusimme syvemmälle ruo'ostoon. Oppaamme laskeutui kumaraan hevosen kaulalle ja tarkasti ilveksen silmillä sitä töminää, jolla perässämme tulevan piti mennä ohitse. Me kumarruimme myös, hänen esimerkkiään noudattaen, hevoistemme selkään. Hevospaimenen ratsu ei hiiskahtanutkaan isäntänsä alla. Pari juotikasta imeytyi kiini sen mahan alle; tuskissaan väristeli se suonista ihoonsa, mutta jalkaansa ei nostanut siitä pois paetaksensa. Meidän hevosemme pärskyivät yhtenäen, ympärillä parveilevain elävien pistoista tuskauneina.

"Kuunnelkaa niillä hevosilla!" huudahti meille hevospaimen vihaisella, hätäytetyllä äänellä.

Me katselimme toinen toistamme, juuri kuin olisi kumpikin tahtonut toiseltaan kysäistä: kuinka hevosilla saatetaan kuunnella?

Hevospaimen viimein katsoi meihin ja lausui puolittain naurusuin:

"Hyvät herrat, pankaa hevoset toisen pää toisen kaulalle, niin ne ovat ääneti". Ja sitten hän itsekseen mumisi: "Vahinko se oli, kun minua tahtoivat luuletella, että olivat hevospaimenia; minähän kuitenkin tunnen ihmiset. Vaan eipä sentään ollutkaan se paha; nyt on maailmassa niin asiat, että rosvo raukan pitää herroja auttaa".

Toverini nyt tahtoi kohottaa rahatukun miehelle, vaan tämä sen ylpeästi työnsi takaisin. "Minä en sillä elä!" sanoi hän pöyhkeästi ja viittasi, eitä olisimme hiljaa.

Sillä välin hevosen jalkain töminä yhä kuului lähenevän, ja muutamain silmänräpäysten kuluttua astui ratsasmiehen haamu näkyviin sakeasta ruo'ostosta. Hän istui satulatta täplikään ratsun selässä ja hänen tinanappinen dolmaninsa (takkinsa) sekä koko vaatteuksensa oli ylt'yleensä reikiä täynnä ja revitty. Riipparöytäinen ja huippu-pohjainen hattu, joka oli syvään silmille painettu, peitti hänen kerityn päänsä. Hänen vasen kätensä oli ristin rastin rievulla kiedottu, oikeassa kädesssänsä hän heilutti kuvattoman suurta kassaria ja hallitsi hevostansa polvilla, sanoilla ja lyömillä.

Kun vanha hevospaimen katseli vastatullutta, loistivat hänen silmänsä juuri kuin olis viiniä juonut. Äkkiä tarttui hän hevosen niskaan, ratsasti meistä huolimatta saapuneen miehen eteen, ja ennenkuin tämä ennätti sanaakaan hiiskua, syleili hän häntä niin, että oli hevosen selästä maahan vetää.

Tulleen kasvoilla, jotka olivat hyvin päivettyneet, oli havaittavana se vakaisuus ja ykstotisuus, joka oli niin kotiintunut nuorten sotamiesten kasvoille, ja jolla tieto kestetyistä vaaroista ja miehuullisella mielellä kärsitystä kurjuudesta oli heitä kaunistanut. Tämä vakaisuus pysyi hänellä muuttumatonna vanhuksen syleillessäkin.

Vanha hevospaimen oli itkuun hyrähtää.

"Armas poikani, armas poikani, — ettäkö nyt olet tässä!"

Tullut katsoi kysyen meihin päin. Appi kuiskasi hänelle korvaan muutamia sanoja, kättään suun edessä pitäen, jonka jälkeen vävy kunnioitukseksi nosti riepuun käärittyä kättänsä hattuun ja meille kehoitukseksi lausui: "Ei pidä peljätä, me olemme täällä jo kotona, Aaprahamin helmassa!"

"Entä puolisoni, — kuinka on hänen laitansa", kysyi hän appeensa kääntyen.

"Hänestä ei ole jäljillä kuin vähän varjoa; hän on huolesta itkenyt itsensä puoli-kuoliaaksi".

"Eikö hän sitten ole mennyt miehelle?"

"Olisinpa hänen kuoliaaksi piessyt".

"Ei ole kunniallinen se vaimo, joka ei pidä vähintään huolivuottaan; vaan vanhoivatpa takaisin palanneet nähneensä sinut siellä kuoliaana".

"Totta puhuivat. Kun kotiin pääsemme, selittelen siihen kuuluvat seikat. Nyt on kurkkuni kuiva ja mieleni niin ikään; rientäkäämme siis eteenpäin majalle. Minulla ei ole valhe tapana, mutta ma tuskin itsekkään uskon, mitä minulle on tapahtunut".

VI.

Kuolleista nousut.

Me ratsastimme eteenpäin. Meillä oli nyt johdattajana nuori vävy, joka tietysti hartaimmin halusi päästä perille etsittyyn paikkaan. Tuskin voimme hänen jäljissään pysyä.

Pian pääsimme rämäkän syrjään. Ruo'osto alkoi harveta; sen siaan peitti tiheä pajupensaikko tien, pehmeässä mudassa näkyivät edellämme kulkeneiden hevosten jäljet, ja maa koveni kovenemistaan jalkaimme alla. Hetken päästä olimme kuivalla pohjalla.

Vävyn ratsu alkoi iloisesti ja kodikkaasti hirtua, tuntien paikan. Pajupuiden välistä astui näkyviin vähäinen nurmea kasvava aukko, josta osa oli ryytimaaksi raadettu ja kyökkikasvilla istutettu. Ryytimaan ääressä seisoj maja, joka kokonaan oli ruo'oista rakennettu. Metsähumala peitti tuuheilla lehdillään koko huonerakennuksen katon harjalle saakka. Viereen oli rakennettu tulisaa, jota ontelo, surkean-näköinen paju varjosi riippuvilla oksillansa. Leimuavalla tulella kiehui kattilassa jotakin. Ääressä pyöri toimissaan nuori vaimo, esiliinalla liehteen hiiliä syttymään.

Töminän kuultuaan vaimo kääntyi ja katsoi kämmen silmien päällä pajukkoon. Vanha hevospaimen kääntyi vävyynsä: "Jää tähän", sanoi hän, "minä tahdon ensin häntä puhutella", ja hän ratsasti edelleen. Vävy jäi odottamaan, me seurasimme vanhusta.

Vaimon luo päästyään hevospaimen hyppäsi ratsun selästä: "No, tyttäreni", sanoi hän, "minä tuon uutisia; nämät ystävät ovat nähneet herrasi".

Vaimon kasvot punastuivat. "Elääkö hän?" kysyi hän erittäin riemastuneena.

"Elää juuri eläkkeeseen", sanoi hevospaimen, "mutta ei hänellä ole kättä, ei jalkaa jäljillä".

"Siitä mä vähän huolin", lausui ilosta loistain vaimo, "kun vaan on elossa; minäpä heti riennän hänen luoksensa".

"Älähän toki, tyttäreni, mihinkä sinä menisit! Kolmekymmentä penikulmaa on täältä siihen paikkaan, johon hän jäi, ja päälliseksi vielä on hän vankeudessa", lausui tuo hyvä vanhus, ja onneksi oli, ett'ei tyttö häneen katsonut, sillä sitä sanoessaan hän ei voinut kasvoiltansa häätää naurun eleitä, jotka ajoivat hänen sanojansa valeeksi.

"Olipa vaikka olisi maailman äärillä, hän ei sittenkään kaukana ole", soperti pusztan kukkanen, esiliinan liepeellä silmänsä pyyhkäisten, "jospa vielä olis haudattukin, menisinpä sittenkin hänen tähtensä".

Tällä silmänräpäyksellä rupesi varviosta kuulumaan laulu: En vagyok a Petri gulyás.

Vanha hevospaimen ei enää kauemmin voinut itseänsä hillitä, vaan purskahti nauramaan; mutta vaimon poskille näytti kaikki hänen verensä rientävän: "Todentotta onkin se Gergely", huudahti hän käsiään paukuttain; eikä hän tainnuksiin mennyt, vaan alkoi sen siaan orjan-tappurain ja pensasten halki juosta sitä kohden, josta laulu kuului. Hetken päästä nuori vävy nosti syliinsä hevosen selkään armahansa, joka hellästi kietoi ihanan kauniit käsivartensa sotilaan kaulan ympäri.

Kun meidän tykömme tulivat, laski Gergely vaimonsa maahan hevosen selästä. Magyarilainen ei mielellään hyväile toista muiden läsnä ollessa, ei yksin puolisoansaakaan. Vaimo riensi tulensialle, ja tunti-neljänneksen kuluttua laittoi hän meille semmoisen kesti-atrian keitettyä lihaa ja paistettua kalaa, ett'ei toverini saattanut olla tunnustamatta, että tuskin vara-kubernöörinä ollessaan oli parempaa syönyt. Hän unhotti, että oli hevospaimeneksi naamioittu.

Sitten toi vaimo esille leilin, joka oli täynnänsä hyvää tarha-viiniä. Viini saatti itsekunkin unhottamaan omat vastuksensa, ja niin tapahtui, että kaikki tahtoivat Gergely'lta kuulla hänen vaiheitansa.

"No, poikani", lausui vanhus, "sanoppas nyt, kuinka tässä olet ilpo elävänä, vaikka kerran jo kuolit?"

Gergely veti puolison viereensä nurmikolle, joka samalla oli pöytänä ja sohvana, ja kertoi lyhyesti muutamilla sanoilla tuon surkean tapahtuman, iloisesti leikkiä laskien, juuri kuin olisi lystillisestä kohtauksesta haastellut.

"Kács'in onnettomassa tappelussa olin jo saanut kaksi miekan-lyömää, kun kaksitoista-naulaisen kanuunankuulan viuhka löi minut hevosen selästä maahan. Nauratte, appeni, sille sanalle, mutta tosiaankin: johon ukonnuoli sattuu, ei ole pahemmin lyöty kuin se, jota tykin kuulan viuhka kohtaa. Näinpä minä Puolalaisen, jonka reidestä tykin kuulan viuhka katkaisi jalan, ihoa raamustamattakaan, ja Komárom'in linnoituksissa, joissa ammuttiin neljäkolmatta naulaisilla tykillä havaittiin kokonainen rivi sotilaita kaatuneen vähimmättäkään haavatta.

"Vasta ison ajan päästä rupesin tointumaan; toinen puoli ruumistani oli ajetuksissa ja päässäni suhisi yhä vielä, juuri kuin olisin ollut veden alla. Sotaa kesti kestämistään. Ma makasin siinä keskellä sotakenttää; sotilasjoukkoja kulki ohitseni, ympäritseni oikealla ja vasemmalla puolella. Kerran muutama komppania Kroatilaisia hyökkäsi niin likelle, että äärimmäiset kopraalit ulottuivat minuun painetillaan. Kaksi pisti minua, yksi osasi kylkeeni. Vaan minäpä en sittenkään liikahtanut, jonka vuoksi luulivat minun kuolleeksi eivätkä sen enempää minusta huolineet.

"Myöhemmin, puolen tunnin kuluttua ratsasti siitä aika vauhtia raskas-aseista hevospäkeä. Yksi heistä havaitsi minun olevan hevospaimenen, ja muista eroten ajoi hän täyttä laukkaa luokseni ja tahtoi ratsastaa päälleni. Vaan onpa hyvin opetetulla hevosella se tapa, ett'ei koskaan astu edessä makaavan ihmisen päälle. Neljänneksen tuntia edespäin ajaa tömisteli kirasieri päälläni, ratsun kertaakaan ruumiilleni astumatta. Se juoksi aina niin ristiin, ett'ei koskenutkaan minuun kengällensä.

"Minä en tehnyt ainoatakaan liikahtusta, joka olis ilmoittanut hengissä olevani. Makasin järkähtymätönä kuin kivi. Lopuksi heitti kirasieri minut siihen.

"Viimein tuli siihen tykistö. Muutama kanuuna asetettiin tuskin viidenkymmenen askeleen päähän minusta. Hevoset ylöttyivät melkein sinne asti, kun kanuuna käännettiin.

"Ruvettiinpa ammuskelemaan. Tykin kuulat lentelivät suhisten ylitseni, ruutin kuonaa varisi päälleni, ja toiselta puolen tähdätyt viisto (rikosetti-) laukaukset hyppelivät ristiin rastiin ylitseni ja sirottivat päälleni irti revittyä hietaa ja someroa.

"Myöhään iltaan ammuskeltiin siinä kahden puolen. Loppuipa viimein sota. Ma havaitsin magyarilaiset sotajoukot hajoitetuiksi. Yksi pataljoona tahtoi ryntäistä vihollisten läpitse, vaan sai siinä yrityksessä enimmäksi osaksi surmansa. Sen lipun pelastivat neljä husaaria ja antoivat, kuten sittemmin kuulin, kenraalille, sanoen: 'Tuoss' on kahdeksannen pataljoonan sotalippu; väestö itse jäi tappelutantereelle'. Minäpä myös jäin menetetyille sotakentälle.

"Illalla, kun jo alkoi pimeä tulla, nousin minä, katsoin ympärilleni ja näin kaukana, siellä missä Magyarilaisten sotajoukot aamulla seisovat, vahtitulia loistavan yhdessä rivissä. Ne olivat etäällä minusta, ja ma voin tuskin pystyssäkään pysyä; vaan läksinpä kuitenkin liikkeelle leiriä etsimään. Hiljaksensa kulkien, välistä nelin kontatenkin pääsin myöhään yöllä ensimmäiselle vartiatulelle. Vahti havaitsi minut, ja hänen huudostaan huomasin olevani keisarin laumojen keskellä. Silloin en enää huolinut, tehtäisiinpä minulle mitä tahansa. Tulipa siihen vartioston päämies. Ma rukoilin häntä tappamaan minua, jos niin haluttaisi, vaan ei kauemmin jättämään kurjaan tilahani. Mies oli itkemäisillään; niin kävi hänen minua sääliksi. Hän satoi itse haavani, laittoi minut tulen ääreen makaamaan ja toimitti ruokaa sekä juomaa.

"Seuraavana päivänä piti heidän marssia eteenpäin. Minun jättivät ynnä muiden vankien kanssa

eräsen hävitettyyn kylään. Vahdin pitoa varten jäi kanssamme muutamia Serviläisiä, jotka eivät tappelussa olisi voineet mitään hyötyä tehdä.

"Eräänä ehtoonä näin kirkon akkunasta, johon olimme suljetut, että kaksi Serviläistä hieroi kauppa Kimistäni. Toinen oli ostanut sen kymmenellä floriinilla muutamalta huonolta ratsastajalta, jonka oli pakko hukata se, koska tuo jalo eläin ei päästänyt ketään selkäänsä. Serviläinen oli monta monituista kertaa ollut niskansa taittamaisillaan sen kanssa, jonka vuoksi oli päättänyt saattaa turmioon jonkun toverinsa; vaan vähintään kaksi floriinia tahtoi hän voittaa. Siinä kuuluvissani tekivät kauppa hyvästä hevosestani, jota'en olisi kokonaisuudesta kylästä antanut. Toinen pyysi kahtatoista floriinia, toinen ei kymmentä enempää luvannut, vaan toinen tahtoi missä tapauksessa tahansa ostaa, toinen missä tapauksessa tahansa myydä; mutta kumpikaan ei luopunut hintamäärästään. Siksi loppuikin leikki niin, että joutuivat miehet tappeluun, ja aika lailla toisiaan möksittyään suostuivat seuraavana aamuna tekemään kaupan.

"En tiedä, hieroivatko sitten seuraavana päivänä kauppa. Minä karkasin vielä samana yönä akkunan kautta ja vein Kimini pois".

Ihminen ei millään niin huvita toista, kuin jos itse kärsimä vaivojansa kertoolee semmoisessa tilassa, jossa ei keltään puutu mitään, iloisessa ja hupaisessa toveriseurassa, iloisesti leimuavan tulen ja riemua tuottavan viinan ääressä, ja hän riemastuu vaikutuksesta, minkä loihtiipi kuuntelevain kasvoille niiden hirvittävien tapausten kerronta, jotka hän itse läheltä on nähnyt, jotka häntä itseään ovat kohdanneet.

Myöhään iltaseen otimme osaa sen onnellisen perheen ilohon. Sitten vanhus itse saattoi meitä pajua kasvavalle rannikolle, jonka selvävetinen, monimutkainen virta ympäröipi saarenteeksi. Virran keskellä taas näkee pienen, varvikkoa kasvavan saaren, ja saaren sekä pajukko-rannan välisessä putassa keltaisen vesimyllyn, joka tammilaahkohon kiinitettynä jauhaa siinä, yhtenä jyristen yön hiljaisuudessa.

Hevospaimen vihelsi kolmasti, jonka jälleen myllyn päältä alkoi kuulua airojen loiske. Lähenemistään lähenei meitä alus, soukka, yhdestä puusta onsitettu miessurmaaja, jota yksi ainoa mies souti kahdella airoilla.

Kun jo oli meitä lähellä, kuiskasi hevospaimen, meihin kääntyen, korvaamme: "Ei pidä hänelle tehdä hyvää ehtoota; hän sitä ei rakasta. Hän ei ota alukseensa sitä, joka toivottaa hyvää päivää tai ehtoota".

"Hän lienee kummallinen ihminen".

"Hänellä on tapana sanoa, ett'ei Jumalan suosioon tarvitse ketään sulkea".

Ruuhun isäntä saapui rantahan. Hän oli tämän salaisen myllyn mylläri. Sanaakaan hiiskumatta istuimme hänen alukseensa. Mylläri ei myöskään meiltä kysynyt mitään, vaan istui takaisin perätuhdolle. Hiljakseen liukui ruuhi meidän kanssamme edelleen pitkin iltahämyn peittyneen veden pintaa. Ei kukaan puhunut sanaakaan; ainoa ääni, mi kuultiin, oli airojen tahdinmukainen kolke.

Saaren päitse kulkiessamme, kuulimme sieltä hiljaisen laulannon. Mylläri puisti levottomasti päätänsä, synkällä katsannolla jauhain yhtä ja toista kirossanaa hampaidensa välissä. Ruuhi mennä soljahteli eteenpäin, ja jota loitommas eteni, sitä hiljempää kuuluivat saarelta laulun säveleet.

Toiselle rannalle tultuamme, otin minä käsille muutamia rahoja, mielien antaa ne myllärielle. Hevospaimen huomasi sen, työnsi takaisin käteni ja mörisi korvaani: "Hän ei rakasta sitä ihmistä, joka antaa rahaa; hän on kummallinen mies, olenhan sen sanonut".

Hevosemme uivat ylitse, ruuheen sidottuina. Maalle noustua me nousimme niiden selkään, kuin mätät olivatkin, ja ratsastimme hiljakseen eteenpäin vanhan johtajamme perässä.

VII.

Aronvari.

Sydän-yö taisi olla, koska me, päästyämme toista sataa tynnyrin-alaa avaruisen maissipellon päähän, keksimme pienen mökin, joka seisoi puoleksi peitossa hietaharjun sisässä. Se oli "Säkene"-krouvi.

Syrjässä se on maantieltä. Melkein alempana Theiss-joen ranta-äyrästä seisoo se, suurimmaksi osaksi

peittyneenä hiekkaharjuun, hopeapaju- ja Kanadanpoppeli-viidakko ympärillään.

Koirien haukunta vasta huomautti meitä, niin että me tuon peitetyn mökin näimme. Kuusi valkoista suurta tiistikoiraa karkasi ulos pihasta, vihaisella haukkumisella käyden meidän kimppuhumme. Silmänräpäyksessä olivat ne oikein säännöllisen sotajoukon tarkkuudella meidät piirittäneet sekä edestä että takaa ja molemmilta sivuilta.

Oppaamme, vanha hevospaimen, hätäilemättä hyppäsi alas hevosen selästä, kykähtihe maahan koirien eteen, pisti lakkinsa kainaloonsa, ja rupesi, rummutellen nenäluutansa sormella, soittamaan jotain äkäistä, pilkallista nenä-ääntä, ja ryömi yhä näin kykkisillään vihaisimpaa koiraa lähemmäksi.

Tämä sitä outoa temppea paheksuen irvistelemään, ensimmäisen kerran perästä se jo pyörähti ja karkasi taaksepäin, toisenpa kerran perästä koirat kaikki, tunkien toinen toistaan, kiittivät onneansa, kun mitä kauimmaksi pääsivät pakoon!

"Onpa se heille vastahakoinen, se temppeu", virkkoi oppaamme, pujahtaen ylös. "Näin suurten koirien kanssa ei auta liehakoitseminen, eikä viheltäminen, eikä lyöminenkään — ne pojat tempaisevat ihmisen maahan hevosen selästä, haukkaavat hampain kiinni kärryyn pyöriin, rikkovat markkinoille menevän kerjäläisen käsikärryt, repäisevät mekon alas pippurilta haisevan Slovakian selästä mutta hevospaimen, kas se niiden tavat tuntee, se vaan niiden eteen kyykähtää maahan, ja rummuttaa nenäluutansa, ja näin koirat muristen, inisten pötkivät pakoon, niinkuin olisi rutto perään-ajamassa, eivätkä enää sinä päivänä esille pujahda".

Pian me seisoiimme krouvin oven edessä.

Mökki oli hyvässä kunnossa pidetty. Huolellisen, sievistävän käden jäljet näkyi siinä jokapaikassa. Kyllä näkyi, että isäntä ei asunut siellä niin paljon muille kuin itselleen mieliksi.

"Tuota kunnioitettavaa isäntää tuossa tulee kutsua 'herra Schallaksi'", neuvoi meitä oppaamme. "Ei hänelle ole mieleen, kun häntä sinuttelee, ja jos krouvariksi karahteeraa, niin hän silmittömäksi suuttuu".

Ei meidän ollutkaan tarvis kolkuttaa. Hevoskopinan kuuluessa avautui krouvin ovi ja itse krouvari astui ulos eteemme, päästä jalkoihin valkeassa asussa, nimittäin paidassa ja pöksyissä. Häveliäs Magyari ei vuoteeseenkaan laskeutuessaan riisu päältäään liinavaatteitaan, ja herra Schallai suoraan vuoteeltaan oli noussut. Päässä vaan oli suuri lammasnahkainen karvalakki — ei siksi että se lämmittäisi — sillä oli vaan virkana osoittaa että hän se oli isäntä talossa.

Oppaamme kuiskasi hänelle muutamia sanoja, antaen meidät näin hänen huostahansa, ja sitten, sanottuansa meille jäähyväiset, hän vielä samana yönä ratsasti takaisin kotiinsa toiselle puolelle jokea.

Mutta herra Schallai, kuultuaan että me jo olimme illallista syöneet, vei meidät pieneen sisäkammariin, jossa oli sänky, lukemattomilla höyhentyynyillä ja polstareilla torninkorkuiseksi rakennettu — siihen meidän piti upottaa itsemme, käski hän; näin tervetulleina vieraina hän meitä kohteli.

Aamulla varhain astui herra Schallai sisään luoksemme ja herätti meidät sillä hausalla sanomalla, että naapuritaloissa poliisi on käymässä, joka pian oli tännekin ilmautuva.

Säikähdyksellä me karkasimme ylös ja ilmoitimme hänelle aikomuksemme kohta taas palata Theiss-joen toiselle rannalle.

"Ei huoli heitä pelätä", virkkoi hän. "Ne vaan varkaita hakevat, teidänkaltaisten ihmisten ei pidä joutua heidän kynsiinsä. Ja muuten olisikin jo myöhäistä poispaeta; ne huomaisivat teidät ja siitä paljon pikemmin saisivat epäluulon. Pysykää vaan tässä kammarissa ja syökää aamiaista siksi, sitten me keksimme heille jonkun kepposen."

Me istahdimme aamiaispöytänsä. Herra Schallai puolestaan kävi, piippu suussa, seisomaan kuistille. Kumppalini valitti: "En tiedä mikä minun on — tuntuu ikään kuin kurkkuni olisi käynyt niin hataaksi, ettei palanenkaan ruokaa tahdo mennä alas." — Minunkin laitani oli aivan sama. Pelolla on ihmiseen ihmeesti kuristava vaikutus.

Eipä aikaakaan, niin näimme sykkivällä sydämellä kuinka eräs poliisipäällikkö kuuden panduurin (santarmin) kanssa ajoi karautti ikkunan sivuitse. Herra Schallai tuolla ulkona tervehti heitä iloisimmalla tavalla, kumartaen syvälle, ja poliisipäällikkö puolestaan vastasi tyyllä, kovalla äänellä:

"Epäluulon alaisia ihmisiä haemme." Näin sanoen hän hyppäsi maahan hevosen selästä ja astui sisään.

"Olkaa niin hyvät", vastasi krouvari rauhallisella, kylmäkiskoisella äänellä ja avasi heille oven.

Kumppalini raappi nenäänsä: "Soisinpa, että nyt ei omantuntoni päällä olisi sen raskaampaa painoa kuin jonkun varsan varastaminen."

Silmänräpäyksen kuluttua kuulimme kuinka panduurit helisevin kannustimin astuivat vierastupaan, johonpäin meidän kammарimme ovi kävi. Herra Schallai heidän ympärillään pyöri ja hyöri.

"Olkaa niin hyvät ja painakaa puuta, armollinen herra ja kunnan miehet! — Kaukaako tullaan? Ollaanko väsyksissä? Saako tarjota jotain? Arvaanpa, että tuli jano. Mitä saisin luvan tarjota? Viiniäkö suvaitsette vaiko paloviinaa? Hyvin hyviä viinirypäleitä sain tänä vuonna, juuri laskin ne tapin taaksi."

"No miks'ei! virkkoi poliisipäällikkö äreällä, tylyllä äänellä. Mutta joutuun, sillä meillä on kiire; ennen kun talosi saamme läpihaetuksi, tulee keskipäivä. Noille pojille ryyppy, minulle viini lienee parempi."

Herra Schallai juoksi kaapillensa, valitsi kuusi ahdaskaulaista ruukkua, täytti ne reunoilleen oivallisella sikunaviinalla, asetti ne pöydälle, ja toi päällikön eteen lasillisen hyvää viiniä. Sitten hän siellä rupesi juttelemaan, leikkiä laskemaan ja piloja puhumaan heidän kanssansa, jolla aikaa samassa katsoi kuka panduureista kaikkein typerimmältä näytti. Sen ympärillä hän hyöri ja pyöri siksi, kunnes kenenkään huomaamatta sai yhden noista ahdaskaulaisista ruukuista pujahdutetuksi hänen taskuhunsa, ja sitten hän taas jutteli ja puhui piloja yhtä mittaa.

Päällikkö sillä välin sai lasinsa tyhjäksi. Ja sitten, pyyhkien vaksittuja, tuuheita, lyhyitä viiksejensä hän murahti: "Kas nyt käykäämme työhön käsin!"

"Eikö sais tarjota vielä lasillista?" kysyi kohtelias krouvari, ja kun päällikkö teki kieltävän viittauksen, hän kääntyi panduurein puoleen: "Entäs kenties teille, veikkoseni kelpaisi?"

Mutta samassa yht'äkkiä, ikään kuin olisi hänen mielihyvänsä veitsellä katki leikattu, hänen muotonsa muuttui mustaksi, hän rupesi vihaisesti pudistamaan päätänsä, luki pöydällä seisovat viisi ruukkua ja virkkoi vimmaisella suuttumuksella panduureille: "Vai niin, veli-kultaseni, sepä vasta on lysti kepponen! Minä teidän eteenne toin kuusi ruukkua, ja kun vaan pyörähdän ympäri, niin onkin ainoasti viisi pöydällä!"

Päällikkö ärähti hänelle: "Et toki luule, että me sen olemme varastaneet?"

"Vai pitäisi mun uskomani mukaan, että se itsestään on lähtenyt lentoon tai että joku, ryyppyn ottaessaan, on sen nielaissut alas kurkkuunsa? Senhän jokainen kumminkin voi nähdä, että ruukku ei enää ole siellä."

"No tutki sitten vaikka noiden poikien vaatteet, niin kauan kuin ne täällä ovat, ettet sitten tarinoi heidän sen vieneen!"

"Todellakaan en aio sitä jättää tekemättä, ilman teidän käskemättännekään!" virkkoi krouvari uhkamielin ja rupesi koperoimaan panduurein taskuja, ja aika kummastunut hän oli olevinaan, kun hän hänelle tietystä taskusta löysi ruukkunsa.

"Vai niin!" huusi hän, vetäen se esiin. "Tämähän se minun ruukkuni onkin! No olettepa te, kun olettekin, juuri oivallisia varkaidenpyytäjiä. Minä teille viiniä annoin, ja paloviinaa annoin, vaan te kiitokseksi siitä minun ruukkuni näpistätte pois. Te muka rosvoja haette, ja itse rosvoillette kunnialliselta ihmiseltä. Te tulette ihmisen kotia läpinuuskimaan siksi vaan että te veisitte pois, mihin sormenne sattuvat. Te haette luulon-alaisia ihmisiä muka! Eipä olekaan minun talossani sinä ilmoisna ikänä käynyt yhtään muuta luulon-alaista ihmistä kuin te! Enkä heitäkään asiaa siihen! Minä menen maaherran luo — minä vien kanteen tuomarille! Heidän pitää saada tietää, minkälaista kunnan joukkiota te olette!"

Poliisipäällikkö oli pahemmassa kuin pulassa. Hän oli vihan vimmassa.

"Älä näin hauku!" ärjäisi hän krouvarille, puoleksi peloitellen, puoleksi lepytellen.

"Vai eikö saisi haukkua!" ärjäisi toinen vastaan vielä kovemmalla äänellä.

"Minua kumminkaan et saa haukkua, sen aion näyttää!"

"Sitäpä tahtoisin nähdä!"

"No näe sitten", tiuskasi päällikkö vihaisesti, läksi ulos tuvasta, paiskasi oven kiinni, hyppäsi hevosen selkään, ajoi pois panduuriensa kanssa, voittoriemulla huutaen kuistista yhä vielä haukuskelevalle krouvarille: "No riitele sitten oman itses kanssa!" ja niin meni tiehensä, nostellen tomupilviä jälkeensä.

Mutta herra Schallai, käsiänsä hieroen, tuli sisään meidän luoksemme, iski veitikkamaisesti silmää ja virkkoi: "Jo nyt voitte olla täydessä turvassa. Niin kauan kuin hän poliisipäällikön virassa pysyy, ei hän enää ikinä tule tänne huonettani läpinuuskimaan!"

Tässä krouvissa me sitten lymysimme kolme viikkoa.

VIII.

Aviovaimo ja rakastaja.

Raju-ilmoissa, myrskyissä, tuskissa eräs nainen kuljeskelee.

Itse hän ei tiedä: minnepäin? Itse hän ei tiedä: minne asti? Ei hän jää levähtämään mihinkään.

Yhtä miestä on hän hakemassa, jota hän koko sydämestään rakasti, jonka tähden hän eli, jonka tähden hän on lakastunut, mutta joka ei ole häntä rakastanut, ei rakasta häntä nytkään — jos on elossa — ei muistele häntä tuolla toisessa maailmassa — jos on kuollut.

Nainen oli kuollut sen huhun: se mies on kaatunut — jossain Szeklien rajalla — ja hän läksi matkaan, hänen hautaansa hakemaan. Ei hän ollut koskaan saanut kallistaa päätänsä sen miehen rintaa vasten, vaan hänen hautakummulleen hänen sopi kallistaa päänsä ja tunnustaa kuolleelle, että hän tätä ainoata vaan on rakastanut, on rakastava vastakin ja siinä rakkaudessa kuoleva.

Niinkuin toivioletkeläiset vaeltavat pyhälle haudalle kaukaisista, kaukaisista maista, huolimatta riemusta, huolimatta pelosta, pitämättä mielessänsä mitään muuta, paitsi pyhää hautaa, näin vaelteli myös kaukaisilta seuduilta, onneton rakkaus sydämmessään, tää sureva nainen tuon unissa vaan nähdyn haudan puoleen, missä kellastunut syyskukkanen, päättään heilutellen vartioitsee kuolleitten unta.

"Yhtä kukkasta vaan siltä pyhältä haudalta!" huokasi hän murheellisesti itsekseen; "sen veisin sitten kanssani, ja missä kuolleet jälleen tapaavat toinen toisensa, näyttäisin sitä hänelle: 'Minä kävin siellä — löysin sinut!'"

Ja kauan aikaa hän näin kuljeskeli, aikakaudella, jolloin ei juuri kukaan matkustellut, semmoisissa seuduissa, mihin muita olisi pelottanut mennä; hän kuljeskeli niissäkin pelkäämättä. Monen vaivan perästä joutui hän sille paikalle, jota hänelle oli neuvottu. Siellä hän tiedusteli kaatunutta.

"Ei ole hän täällä saanut surmaansa", vastattiin naiselle. "Katsokaa läpi nimet kaikissa noissa vereksissä haudoissa, niissä ei ole sitä, jota haette; vaan onpa tänne huhu tullut, että tuolla valtakunnan toisella kulmalla — siellä hän on saanut surmansa, saanut lepopaikkansa".

Nainen huoautti surullisesti ja uudestaan läksi pitkälle matkalleen, kulki monta pakkas-yötä, pahaapäivää, kärsien paljon surua, paljon vainoa, kunnes saapui neuvotulle paikalle ja tiedusti sitä hautaa, jolle hän niin monen vastuksen perästä saisi päätänsä kallistaa.

Ei se ollut sielläkään. Sieltä muuante neuvottiin. Mikä sanoi missäkin nähneensä sen miehen kaatuvan. Ei yksikään sanonut hänen olevan elossa. "Hän on kuollut!", siinä suhteessa kaikki olivat yksimieliset; sitä vaan eivät tietäneet, mihin hän oli haudattu.

Nainen kulki valtakunnan ristiin, rastiin; missä vaan oli joku tappelutanner, kaikki hän kävi katsomassa, luki risteistä kuolleitten nimet, vaan se, jota hän haki, ei löytynyt.

Ja kun joskus kysyttiin häneltä: "Mitäs te sitä hautaa haette, eihän vainaja ollut teidän miehenne, ei sukulaisenne, tuskinpa oli ystävännekään?" — niin hän surullisella ykstotisuudella vastasi: "Yhtä kukkasta vaan siltä pyhältä haudalta!"

Vaan ei ollutkaan enää kukkasta kasvamassa missään. Talvi oli tullut, lumi oli peittänyt maan.

Silloin hän tuli suurelle hautakummulle. Siinä oli vaan yksi suuri, summaton kumpu, luotu kokoon maantien varrelle, ei yhtään hautakiveä, ei yhtään vihreätä pensasta sen päällä. Kuka voi tietää kutka ja kuinka monta tuohon oli haudattu?

Kenties mielitetty tässä lepäsi, tuon merkittömän kummun alla? On siinä montakin ruumista, joiden

hautaa silmät hakee ja joiden jälki on kadonnut.

Vaan nainen ei tahtonut uskoa huhua, ei omaa sydäntänsäkään; hän ei tahtonut uskoa että mielitietynsä tuossa lepäsi. Kumpu oli lumen peitossa, muutama kedon-kukan varsi seiso lakastuneena sen päällä. Sen haudan alla ei hänen mielitietynsä suinkaan levännyt! — Niinkuin kuuman lähteen ympärillä — vaikka joka paikassa on talvi ja lunta — kukanvarret yhtähyvin viheriövät, ja puut pettyn luulevat: kevät on päässyt valtaan iäksi! — niin myös sen miehen haudan ympärillä, siinä kedossa, mihin hänen palava sydämensä on laskettu levolle, ei voi talven ajallakaan puut olla lehdittymättä, ruohot vihriöitsemättä! — "Yhtä kukkasta vaan hänen haudaltansa!" lausui nainen surullisesti, mietteisinsä vaipuneena. Mutta kukkasta ei näkynyt missään.

Kauan, kauan kuljeskeli hän vielä senkin jälkeen. Hän kärsi ja rakasti. Viimein vihdoin hän sai kuulla varman tiedon. Hänen rakkaansa oli haudattu — hän oli haudattu, vaan elossa — hän oli vankitorniin haudattu.

* * * * *

Raju-ilmoissa, myrskyissä, tuskissa eräs mies kuljeskelee.

Vainoovaa kohtaloa hän pakenee. Häneltä on kadonnut luottamus Jumalan apuun. Paraitakin ystäviänsä hän pelkää.

Yksi olento vaan on vielä koko maailmassa, joka hänellä on mielessä — hänen vaimonsa,

Kauas, kauas oli hänet kohtalo temmannut pois sen tyköä. Missä hänen vaimonsa on, siinä paikassa ei hän uskalla näyttää itseänsä. Piilotellen kuljeksia täytyy hänen, kaukana erillään vaimostansa, ei hän edes sanomaakaan voi saada hänestä.

Öisin unissansa, päivin ajatuksissansa on hänellä aina vaan vaimonsa. Kedolla puhkee kukkaset, ja kun hän niissä näkee liljakukan, muistuu hänelle siitä mieleen hänen vaimonsa rakas nimi — missä vaan hän muita naisia näkee, tunnustelee hän niissä jotain hänen vaimoansa muistuttelevaa, edes yhtä pikkuista senkaltaista juonetta — ja monesti hän surulla ajattelee: "Minkätähden nämät kaikki ovat näin onnelliset, ainoasti minun vaimoni on onneton?"

Yhtenä yönä hän taas vaimostaan oli unta nähnyt, kyönelehtimästä, murehtivasta, häntä hyväilevästä vaimostansa, ja hänen huulensa vielä värisi tuskallisesta suudelmasta, jonka tuo unissa nähty armas haamu oli niin elävästi painanut siihen — silloin pakolainen kavahti ylös vuoteeltaan, tarttui matkasauvahansa, puki päälleen kerjäläisen ryysyt, ja läksi vaimoansa tapaamaan.

Hän tunsi, että ne unennäöt hänet surmaavat, jos ei hän lähde. Joka yö hän vaan näki unta vaimostaan, oli istuvinaan sen vieressä, puhuttelevinaan sitä, ja päivällä hän pyörtyneellä päällä yhä vaan ajatteli tuota jälleen kadonnutta unennäköä. Semmoinen on tie hulluuteen.

Hänen täytyi lähteä vaimonsa puheille, vaikka olisi siellä mikä vaara tahansa vastassa, hänen täytyi saada hänet nähdä. Vaikka vaan yhdeksi silmänräpäyksen ajaksi saada nähdä hänet; vaikka vaan yhtä sanaa virkkaa hänelle, vaikka vaan kerta edes sulkea hänet syliin, todellisesti, valveilla silmin ei vaan tuossa suloisessa unennäössä — ja sitten tulkoon turmio, saakoon surma, tapahtukoon mikä hyvänsä!

Hän kulki kerjäläis-puvussa kylästä kylään; tiellä koirat jokapaikassa haukkuen juoksivat hänen perässänsä; muutamain paikoin maapoliisit piesten ajoivat hänet ulos piirikuntansa rajoista; vieraitten ihmisten kynnyksellä söi hän suuruspalansa; metsien peitossa nukkui hän yönsä; jalkasin täytyi kulkea koko se pitkä, vaivaloinen matka; rankka sade, syksyinen myrsky usein pieksivät häntä, sitten samoin tuiskuava lumi, talvinen pyry. Kaikkea sitä hän tuskin huomasikaan, yksi vaan hänen mielessänsä oli, yksi ainoa ajatus vaan, ajatus, joka hänen hengelleen, ruumiilleen voimaa antoi — yhteentulon hetken ajatus! Sitä hän sadalla eri tavalla kuvitteli mielessänsä, ja oli yksi kuvitelma aina kauniimpi toistansa. Niinpä hän päätti itseksensä: että hän yöllä ikkunan kautta puhuttelisi vaimoansa, ikkunasta menisi sisään — taikka: että hän kadulla astuisi, almua kerjäten, hänen eteensä — taikka: että hän kirjoittaisi vaimolleen kirjeen, ilmoittaen olevansa täällä, vaan sitten samassa astuisi sisään omaan huoneeseensa, ikään kuin eksyksissä. Kuinkapa oli hänen vaimonsa säikähtävä ja riemastuva yht'aikaa! Sen posket on varmaan vaalenevat aivan ja sitten taas lentävät tulipunaiseksi. Vavahtaen oli vaimo varmaan tarttuva miehensä käsiin ja pelollisena vaipuva hänen rintaansa vasten, ikään kuin tahtoisi peittää itsensä vierailta silmiltä. Kuinkapa oli sydämensä kovasti sykkivä — ja kuinka hiljaa oli hän suikahtava suukkosensa, että vaan ei kukaan kuulisi! — Näitä mieltiessänsä pakolainen ei tuntenutkaan kuinka hänen ympärillään tuisku vinkui, piesten hänen kasvojaan lumihietaleilla, ei että koirat häntä vainosivat tiellä, ei että ihmiset soimaellen ajoivat ulos kylistään, ei että tie oli niin pitkä, niin vaivaloinen!

* * * * *

Eräänä kylmänä talvi-iltana hämärässä saapui pakolainen siihen kaupunkiin missä hänen peritty kotinsa oli, ja mihin hän oli jättänyt vaimonsa.

Vaivaisen muotoisena astui hän verkkaan katuja myöten. Tuli hänelle useampia tuttavien vastaan; mutta hänen suureksi mielihyväkseen kaikki vaan menivät sivuitse, yksikään ei tuntenut häntä.

Vihdoin joutui hän tuolle ikävöidylle paikalle — oman kotinsa edustalle.

Ovi oli auki. Vanha palvelia seisoivat portin suussa, ällistellen, savuun vedellen. Kerjäläinen toivotti "hyvää iltaa!"

"Mene Jumalan nimeen", ärjäisi passari, "täällä ei ole ketään kotona."

"Jumala suokoon tuhannenkertaisen palkkion!" mankui kerjäläinen ja istahti portin viereen kulmakivelle.

Palvelia meni sisään; hän ei viitsinyt riidelläkään tuommoisen repaleisen retkaleen kanssa, usutti vaan koiran hänen päälleen, suuren, piikkikauluksisen kahlekoiran.

Koira, hampaitaan irvistellen, harpaten karkasi kerjäläistä vastaan — vaan perille päästyä rupesi hyppelemään hänen ympärillään iloisella, rakkaalla haukunnalla; lopuksi vatsallaan ryömi hänen eteensä ja uskollisella, riemullisella hypähdyksellä laski itsensä makaamaan kerjäläisen jalkojen juureen, pistäen kuononsa hänen repaleisen mekkonsa alle ja nuollen sen peitossa olevaa kättä.

Samassa kuului hevostavioin kopina, ja katuja myöten ajoi karautti komea ratsuseura. Nainen oli joukossa etumaisena, puettu koreaan ratsupukuun; kolme, neljä herraa häntä seurasi. Iloisesti nauraen kääntyi se nainen yhden seuraajansa puoleen, joka pudonneen nenäliinan, täyttä vauhtia ajaen, maasta oli nostanut, ja sitä takaisin-antaisaansa herran kasvot kallistuivat niin likelle naista, että ne ojennettuun, sievään kätöseen ulottuivat. Ei kukaan kenties huomannut että herra kättä suuteli — ei kukaan, paitsi tuo kerjäläinen kulmakivellä. — Se nainen oli hänen oma puolisonsa!

Tuntemattomien ratsumiesten silmät rohkealla hymyllä katselivat tuon kauniin naisen kasvoihin, ja tämän säihkyvät silmät heittivät houkuttelevia iskuja milloin yhteen, milloin toiseen.

"Tämä ei voi olla minun vaimoni", arveli itsekseen tulokas, "hänen seuralaisensa myös ovat kaikki tuntemattomia. Se on kenties joku muu, joka niin ilkeästi on minun vaimoni näköinen. Se mahtaa olla joku naiskunniansa hylännyt heittiö, tarpeeksi jo hylkiö, iskeäkseen silmää tuolla tavalla — ja minun epäjumalani näköinen hän on kuitenkin juonteesta juonteeseen!"

Samassa ratsasjoukko saapui portille ja siihen he kaikki käänsivät hevosensa, niinkuin omaan kotiinsa ainakin. Kaikkein ensiksi poikkesi tuo nainen portille päin. Pakolainen seisoivat siinä, tunnottomaksi, elottomaksi haamuksi jäätyneenä, kerjäläis-ryysyissänään, kalmankarvaisella muodolla, silmät tuimina, peloittavina.

Naisen hevonen poikkesi portille ennen kuin muu seura. Vimmaisesti kääntyi nainen, huiskahti tuota hämmästyntä haamua piiskallaan ja huusi hänelle ylenkatseellisella äänellä: "Pois tieltä, retkale!" ja samassa hän hurjasti karautti hevostaan miehen päälle. Kerjäläinen ei väistynyt, hevonen löi hänet kumoon ja hypähti hänen ylitsensä; teikkaroivan naisen seuralaiset nauraen laskivat muutamia kokkapuheita lumessa, loassa pyörivästä kerjäläisestä, ja ajoivat karauttivat naisen jälestä pihaan. Äreä passari lukitsi heidän perästään portin, hirveästi kiroten, ainoasti kahle-koira vinkui ja ulvoi, koetellen kaivaa loukkoa portin alitse.

Mutta pakolais-parka kavahti ylös maasta. Hänen päänsä oli pahasti loukkautunut, mutta pahempi kipu vielä hänen sydämessään tuntui. Pois meni hän horjuvilla askelilla ja etsi itselleen maha-paikan muuanne. Kylläpä hän tiesi paikan, missä hänet mieluummin otetaan vastaan, missä häntä paremmin muistetaan, mistä häntä ei pois karkoiteta — vankihuoneen!

* * * * *

Iloinen melu kuuluu herrastalosta; rouva lentää tanssissa kädestä käteen — huhuupa pahan-ilkinen maailma että hän myös rakkaudessaakin samoin lentää. Yhteenlyödyt pikarit kilisevät, nyt on Laskiaisen viimeinen päivä, on hulluttelijain juhlapäivä; kaikki ihmiset iloitsevat, riemuitsevat, tuskinpa on sijaa talossa kaikilla rakkailla ystäville, ei ole yhtään surullisen näköistä, emännän ilo kaikkia hurmauttaa. —

Ja rouvan mies juuri tänä päivänä sai tuomionsa kapinallisuuden tähden.

Tuomarien eteen ilmautui usein nainen suruvaatteissa, joka rukoeli vangin puolesta. Kun ei löytynyt yhtään seikkaa, joka olisi voinut hänen syytään helpoittaa, toi se nainen sen sijaan kyynelensä hänelle

puolustukseksi.

Turhaan rukoili hän; korkea oikeus on kovasydäminen. Tuomio lausuttiin, kivenkovasti, leppymättä.

Tuomarit joskus murehtivat yhdessä sen naisen kanssa, surkuttelivat, lohduttelivat, vaan tuomion he kuitenkin lausuivat.

He neuvoivat naista kuitenkin, käskivät mennä tuonne, mistä armot tulee, käskivät hänen viedä rukouksensa hallitsian, valta-istuimen eteen — mitä oikeus on tuominnut, sen voi armo jälleen kumota.

Nainen kävi kaikissa paikoissa, mistä armoa voi olla toivossa, hän lankesi valtiasten jalkain juureen, suuteli heidän käsiään, koko päivän seiso i heidän ovensa kynnyksellä, makasi aamuin, illoin polvillaan Jumalan edessä, koko päivän ihmisten edessä, anellen, rukoellen anteeksi tuolle miehelle, jota hän niin rakasti.

Eräänä päivänä yksi noista valta-miehistä kysyi häneltä: "Miksikä te näin rukoilette miehen puolesta, jolle oma vaimonsa on petturiksi ruvennut, jolla ei ole nyt vaimoa, ei sukua?"

"Nytpä hän onkin siis kokonaan minun omani!" vastasi masentumaton nainen.

"No sitten tuleekin teidän saada hänet kokonaan omaksenne!"

* * * * *

Seuraavana päivänä päästettiin vanki vapauteen.

Kun hän astui ulos vankihuoneen ovesta, oli nainen siellä polvillaan, mustissa vaatteissa, linnikko silmien peittona; hän nihkutteli.

Vanki oli kuullut vartiainsa puhelevan tuosta naisesta. Joka päivä oli se käynyt siellä, hänen vointiansa kuulustelemassa, ruokaa ja kirjoja läheteltyt, vartioille rahaa lahjoitellut, siksi että olisivat laupiaat vangille, ja että vanki myös saisi tietää mitä nainen hänen vapauttamisekseen oli tehnyt.

Ulos vankihuoneesta astuessaan, tuns i mies sen naisen entiseksi hylätyksi armaakseen, joka häntä niin syvästi rakasti, vaan jota hän ei ollut muistanut usein, paitsi silloin kun omatunto häntä vaivasi.

Nainen tarttui kahleista vapautettuihin käsihin ja peitti ne suudelmillaan, kyyneleillään. Mutta mies salaa sydämessään vannoi sen valan että hänen kätensä jokainen liikunto, niin kauan kun hän eli, oli tarkoittava sen naisen onnea.

* * * * *

Iloinen melu kuuluu herrastalosta. — Kesken tanssiriemua astuu kutsumaton vieras ilosaliin. Hän on virkamies. — Melu keskeytyy, rouva menee kutsumatonta vierasta vastaan ja kysyy syytä hänen tuloonsa.

"Tämä talo, armollinen rouva, ei ole enää teidän. Teidän miehenne on tuomittu, hänen omaisuutensa on otettu kruunun omaksi."

Nainen vaaleni.

"Lähden sitten rukoilemaan, että tuomio peruutettaisiin. Lähden anomaan armoa hänelle."

"Jo on myöhäistä. Hän on jo saanut armon."

"Niin olen siis taas hänen vaimonsa!" huudahti riemuiten rouva.

"Ette enää, eronpyynti on annettu oikeuteen teitä vastaan."

Samassa ovi aukeni ja hämmästyneen joukkion keskelle astui kalmankelmeä, vaalea kerjäläinen, hirvittävä muodoltaan — oikealla kädellensä hän talutti vapisevaa naista, joka oli suruvaatteissa, silmät linnikolla peitettynä, ja itkeä nihkutteli niin kovasti — ja kaikki nuot monet ilosta paistavat kasvat ilmoittivat nyt huolta ja pelkoa, ja kaikki nuot ilovieraat seisoivat ääneti liikahtamatta, ikään kuin kivettyneinä talon-isännän masentavista katseista.

Ainoasti tuo nainen suruvaatteissa itkeä nyyhkitteli kuuluvasti — itki ilosta — voittoriemusta.

IX.

Iloinen mies.

Eräänä iltana myöhään tulin yhteen kylään, missä tahdoin tavata vanhaa hyvää tuttavaa.

En ole koskaan nähnyt iloisempaa ihmistä kuin mitä hän oli. Herraksi oli hän syntynyt, ei hänen ollut koskaan tarvis vaivata päätään elämän pienillä huolilla; muuta huolta ei hänellä ollut, kuin vaan huvittaa itseänsä sekä muita.

Hänet tunsu koko ympäristö; vieraat ja iloinen meno eivät koskaan loppuneet hänen talostaan; hänen ovensa oli aina avoinna kaikille; jos joku ohitse kulkeva ei tahtonut poiketa, temmattiin hän väkisin ulos vaunuistansa, ja, jos hänet kerta oli saatu poikkeemaan, niin hakattiin vaunuin pyörät rikki, ettei olisi mahdollista kovin pian päästä pois.

Hänellä oli hovinarri, jota joka kerta, kun se oli saatu juovuksiin, kiireestä kantapäihin noettiin, ja sitten seuraavana päivänä uskotettiin hänelle, että Sarasenit olivat hänet kuninkaakseen valinneet.

Kaukaa jo kuului musiikki, kun me aloimme herrastaloa lähetä, ja ikkunat olivat valaistut kaikki. Herralla oli oma Mustalais-soittokuntansa, jonka jäsenten aina täytyi, kaksi sormea erään sukkeluus-kirjan päällä, juhlallisesti vanna, etteivät ikinä soittaisi mitään muuta nuottia kuin *csárdas*-tanssia.

Matkakumppalini kanssa me jo ennalta riemuitsimme siitä, että niin monen huolen ja puutteen perästä saisimme iloisessa seurassa levähtää. Ne, jotka tavallisesti kävivät tämän herran luona, olivat kaikki valituita iloisia poikia, jotka eivät antaneet yhden ainoan tunninkaan kuluu, jotakin uutta leikinlaskua, jotakin ennen kuulumatonta, kenenkään mieleen johtumatonta hullunkuria keksimättä.

Portille saapuessa kuulimme, että tuossa ylikerran eteisessä par'aikaa soitettiin hänen mielinuottiansa. Kun sitä ruvettiin tekemään, silloin oli jo tavallisesti ilo korkeimmallaan.

Porstuan oven kynnyksellä istui se vanha hovinarri, suuri päänsä käsien nojassa; hän ällisteli meitä vastaan hupsulla, elottomalla katseella. Piipun varsi oli hänellä hampaissa, piipun pesä oli pudonnut pois ja makasi hänen jalkainsa juuressa. Päässä oli lakki edestakaisin käännetty, lippa niskalle päin.

"Hyvää iltaa, Stiglitz!" huusi hänelle matkakumppalini iloisesti — jokainen ihminen nimitti häntä eri nimellä.

Narri ei vastannut mitään, vaan kääntyi meistä pois seinään päin, antoi päänsä vaipua polvilleen ja peitti otsansa molemmilla käsivarsillaan; kyllä näkyi että hän oli pahalla tuulella, luultavasti oli kovasti suutuksissa, joka muuten hänessä oli harvinainen seikka.

Iloisella mielellä riensimme me portaita ylös, pyrkien sinne päin, mistä musiikki kuului.

Eteisessä seisovat Mustalaiset kaikki yhdessä rivissä, tulipunaisissa housuissa joka mies. Mutta joka miehellä oli suu niin väärä, nenä niin langennut, kuin jos juuri olisi täytynyt antaa vetää hammas ulos. Vanha klarinetinsoittaja enemmän nenällään soitti kuin soitollaan.

"Heille ei vielä ole annettu ryyppyä", virkkoi matkakumppalini leikillään.

Salin oven edessä seiso palvelija, vanha tuttu.

"Miss' on herras?" kysyimme häneltä.

"Tuossa sisässä", vastasi hän, viitaten ovelle päin. Ja hänen pitkät, harmaat viiksensä vapisivat, kun hän nämät muutamat tavut päästi suustaan.

"Arvaas kuinka hän tulee iloiseksi, meidät nähdessään!" virkkoi kumppalini, kääntyen puoleeni, ja avasi oven iloisella, myhäileväisellä muodolla.

— — — Se mies, jonka luoksi me tulimme, makasi siinä vuoteella — kuoleman teossa.

Hänen voutinsa sekä muutamat naapurit seisovat hänen vuoteensa vieressä, hiljaa itkeä nyhkytellen.

Hämmästyneinä jäimme me avatun oven luoksi seisomaan.

Vouti yksin astui vastahamme ja antoi kättä: — "Näettekö?" — — Enempää ei hän saanutkaan suustansa. Hän vei meidät kuolevan luoksi. Tämä näkyi olevan tuimissa tuskissa; otsalla helmeili

kuoleman hiki, jota sisällinen kipu puristeli ulos; jokainen jänne oli pinkoitettuna, ja hän ohkaili niin tuskallisesti, niin peloittavasti, että oikein koski sitä kuullessakin."

"Mutta mitäs merkitsee tuo musiikki tuossa? Onko se pilkantekoa näistä kuolon-ohkauksista?"

"Hän itse niin on käskenyt", vastattiin. "Hän tahtoo iloisesti kuolla, niinkuin on elänyt. Vielä neljännestantia sitten hän itse laulaa säesteli musiikkia ja virkkoi: 'Mikäs se on minun mielinuottini?' ja kehotti meitä: 'Ollaan vaan iloiset, niinkuin ennenkin!'"

"Vaan miksikäs ei ole lääkäriä käsketty?"

"Hän kielsi ja uhkasi vasten otsaa ampuvansa, jos semmoinen tänne tulisi. Hän sanoi olevan lysti kuolla ja aikovansa tanssien pyörähtää pois toiseen maailmaan. Mies parka!"

Vielä jonkun hetken kuluttua näkyi kuolemaa tekevän kivut viihtyvän; hänen silmänsä, joissa siihen asti enemmiten valkoinen ulospäin kääntyi, rauhoittuivat ja katselivat loisteettomasti ympärilläkatsojiin: hänen kasvonsa, jotka piinon aikana olivat tummanpunaiset, nyt kellastuivat, kelmeneivät, sinne tänne jäi vaan mustelma. Musiikki tuolla ulkona piti melua ja menoa. Kuolevainen ei sitä enää kuullut.

"Miksikä lakkasivat soittamasta tuota minun mielinuottiani?" kysyi hän takistuvalla, könisevällä äänellä.

Ystävät itkivät vuoteen ympärillä. Hän ei nähnyt, ei tuntenut ketään enää.

"Mihinkä kaikki ne ihmiset on joutuneet, jotka täällä äsken tanssivat?" horisi hän kiireisillä, hätäilevillä sanoilla. "Kutsukaa ne tänne takaisin! — Huvitelkoot! — Tuota allegroa — tuota allegroa soittakaa! — Tanssikaa!" — Ja vielä liehahti kuolevaisen kasvoin yli tuommoinen iloinen, veitikkamainen hymy, joka muulloin aina teki hänet niin hauskaksi, ja joka hänessä niin sievältä näytti. — "Minä itse" — ohkaisi hän vielä tallella olevalla hengähdyksellään — "pyörähdän Tuonen Tuomaan kanssa czardas-tanssiin!"

Ja sitten vaipuivat hänen silmänsä umpeen eivätkä sen enempää auenneet.

Myöhemmin alkoi se huhu liikkua, että hän oli itsensä myrkyttänyt. Paljon arvaeltiin minkätähden? Oikeata syytä, niin luulen, ei arvannut kukaan.

X.

Kadonnut kuuluisuus.

Pakomatkallaan hän kolme kuukautta piili saloilla, soissa ja luolissa, toiset kolme kuukautta eräässä puszta-talon kellarissa yhteen kymmen-aamiseen tynneriin kätkeytyneenä, ja sitten taas kolme kuukautta palveli eräässä vesimyllyssä renkinä; vaan lopuksi hän huomasi, että ylt'ylmpärillä oli seutu täynnä vakoja, jotka erikseen häntä väijyivät, niin että hänen, aina kuin meni levolle, täytyi sitoa suunsa kiinni, siksi ettei unessa ne salaisuudet pääsisi hänen suustaan ilmi, jotka hänet voivat surman suuhun saattaa.

Lopuksi, kun ei hän enää nähnyt mitään paon mahdollisuutta, teki hän päätöksensä — tuli siitä elämä tai kuolema! — ja läksi lähimmän sotapäällikön luo.

"Herra, olen tähän saakka ollut piilossa, kiertelin oikeuden käsiä; nyt itse annan ilmi itseni. — Minä olen se kuuluisa Pietari Sárگا!"

"Ei ole minulla ollut onni kuulla teidän nimeänne".

Pakolainen hypähti taaksepäin. Jos upseeri olisi hänelle lausunut: "Tunnen kuluttua te olette kuollut!" — se ei olisi häntä niin kauheasti hämmästyttänyt — ja jos kohta olisi hänet rautoihin pantu, siihen hän oli mielensä valmistanut. Mutta sitä vaan ei hän ollut tiennyt pelätä että hänen nimeänsä ei tunnettaisi!

"Mitä lajia te olitte?" kysyi sotaherra. "Soturinko? Valtiopäivämiehenä? Hallituksen jäsenenä? Virkamiehenä?"

Pakolainen ykstotisesti kielsi olleensa mainituissa viroissa.

"No mitäs te sitten olette pahaa tehneet?"

Pakolainen marttyyrin lujalla mielellä antoi päänsä vaipua rinnoilleen, laski käsivartensa ristiin rintansa päälle ja tunnusti murtuneella sydämellä:

"Olen tuo perään-ajettu Pietari Sárگا, joka olen Irmicz'in nostoväen sotalauluun nuotin sepittänyt!"

"Mutta onkohan Irmicz'in nostoväki ottanut osaa mihinkään tappeluun?"

"Eivät tosin, mutta olisivatpa voineet sen tehdä. Minä sepitin heille sotalaulun. Onpa kumma, että te ette sitä tunne! Muuten voin sitä teille laulaa".

"Mutta minkä muun rikoksen olette tehneet?"

"Luulenpa virkkaneeni kaikki — —".

"Menkää sitten!"

"Kuinka moneksi vuodeksi?"

"Sitä hupsua! Menkää minne mielenne tekee!"

"Vai ette te, armollinen herra, lähetäkään minua vankeuteen?"

"Sinnekö muka olis tarves mokomia miehiä!"

"Herra! älkää minulle niin puhuko! En ole sitä varten syönyt metsässä pähkinöitä, siksi kun ne loppuivat, en ole siksi palvellut Matti Mugkos'in myllyssä, niinkuin renki retvana, en ole siksi viskannut itseäni alas kellarinportaista enkä pujottanut viinalle haisevaan tynneriin, että minulle, kun kuitenkin oikeuden kynsiin joudun, sanotaan: 'Ei teitä haetakaan!'"

"Vai tahdotte te muka, että teidät pitäisi panna lukon taakse muutamien vaivaisten rilli-rallatusten tähden?"

"Herra! Te olette häijympi kuin mitä luulinkaan. Te tahdotte minun kuuluisuuttani minulta ryöstää. Ennemmin pankaa lukon taakse, vaan älkää sanoko lauluani rilli-rallatukseksi!"

Upseeri kutsui vahdit.

Itsensä-ilmoittaja riemastui. "Kukaties minut kuitenkin nyt viedään vankeuteen!" arveli hän itsekseen.

"Viskatkaa ulos tuo mies!" käski upseeri sotamiehiä.

Sotamiehet täyttivät käskyn.

Pietari Sárگا katkerasti suuttuneena meni pois, vannaen kauhean valan, että kyllä hän vielä löytää sen miehen, joka niin mainion rikollisen vangitsemisen katsoo kunniakseen.

Vaan ei hän vielä tähän saakka ole semmoista miestä löytänyt. Yhtähyvin hän aina yhä kuljeskelee ympäri, ja vaikkei kukaan hänestä pidä vähintäkään lukua, niin hän kuitenkin, jos tuttavien kanssa yhteen sattuu, rukoilee, että he Jumalan tähden eivät mainitsisi häntä oikealla nimellä, sillä siitä saattaisi joku kuulla, ja silloin hän olisi hukassa.

XI.

Murhamies.

Kolme kertaa satuin hänelle vastaan. Aina se sama hurja, huima katsanto. Silmät verissä, huulet verettömänä. Ei keneenkään hän katsonut tuttavalla tavalla.

Kerran näin hänet maantiellä. Tie kävi metsän läpi; vasta silloin huomasimme toinen toisemme, koska olimme kymmenen askeleen päässä toisistamme. Me säikähdyimme kumpainenkin. Lyhyt, vihriäinen takki oli hänellä yllään, repaleinen lakki peitti pörröistä päätä, pieksut olivat polvia myöten liassa. Kädessä oli pahkainen matkasauva. Uupuneelta hän näytti, vaan astui kiireesti, ikään kuin perään-ajajaa paeten. Koska me äkkiä tulimme vastakkain tien polvessa, hän hämmästyksestä vavahti, kohotti

sauvaansa ikäänkuin suojaksi päänsä yli, pyörähti samassa ympäri ja hyppäsi tiepuoleen, yhä välistä katsahdellen taakseen minuun päin. Minä siinä seisoin niinkuin patsas, ehdottomasti vaan silmilläni ajaen häntä perään.

Toisella kertaa tapasin hänet nukkumasta eräällä hautakummulla; uuvuttavien päivien, unettomien öitten perästä oli hän istahtanut lepäämään haudan turpeille ja siihen olikin sitten uni hänet vaivuttanut. Edellisellä yöllä oli ollut rajua-ilmä, kaiken yötä oli rankasti satanut — tuossa miehessä kyllin näkyi, ettei hän ollut viettänyt yötänsä katoksen alla, ryvettyneenä, läpikastuneena olivat hänen vaatteensa, tukka pörrössä. En tahtonut häntä herättää, hiljaisilla askelilla hiivin hänen ohitsensa. Mutta hän kuitenkin huomasi minun — vaate nukkui, mies valvoi; niinkuin perään-ajettu ainakin. Varovaisen astuntani hän oli kuullut ja kohotti päätään, katsahti arasti minuun, kiljahti niinkuin pesästään tavattu metsänlintu, karkasi pois edeltäni kiireesti, tulisella kiuruulla, ja ritinä ja rapina viidakossa antoi tiedoksi, ettei hän silloinkaan vielä laannut pakenemasta, kun ei enää nähnytään minua.

Tuo onneton karkulainen oli puolta vuotta ennen valtiollisesta kiihkosta tappanut yhden paraista ystävästään, joka muonavirastossa palveli keisarillisessa armeijassa. Tästä verityöstä hän sitten vielä kerskaeli, kirjoitutti nimensä kaikkiin sanomalehtiin, eikä pidetty mitään pitoja, joissa hän ei keskellä mässäystä kehumut siitä kuinka hän tuon onnetoman saattoi surmaan. Sotatantereilla hän hurjuuteen asti oli uhkarohkea, keskusteluissa vimmaisuuuteen asti kärsimätön; tuskinpa oli yhtään julkista miestä valtakunnassa, jota ei hän joskus olisi sanonut isänmaanpetturiksi, jos se pikkuisenkin vaan oli poikennut vallankumouksen peri-aatteista, ja olisi ollut valmis häntä siitä kuolemaan tuomitsemaan. Ja niinkuin sanottu, hän oli omin käsin surmannut yhden parhaista ystävästään.

Kerran kadulla kohtasi hän mustiin vaatteisin puetun naisen, joka talutteli kahta pientä, myöskin murhepukuista lasta. Mies vaaleni valkoiseksi kuin muuri. Se oli hänen kädestään surmansa saaneen ystävän perhe. Hän ei rohjennut heidän nähden mennä sivuitse, vaan kääntyi, meni kotiin, lukitsi ovensa, ja jos hän siitä lähtien joskus, viikkojen kuluttua, jälleen meni ulos kadulle, hän aina kohta kääntyi ja pakeni, niin pian kuin joku tuttava tuli vastaan. Ei hän enää kerskannut pidoissa eikä tappeluissa vanhoilla teoillaan; ei nähty häntä enää tässä eikä tuossa; iloisuus ja rohkeus ijäksi olivat paenneet hänen sydäimestään; sen sijaan oli hän vaipunut mustimpaan, elämää kalvavimpaan synkkämielisyteen.

Yhtenä päivänä muukalainen sotavoima marssi sisään siihen kaupunkiin, missä hän asui. Samana päivänä katosi se mies kodistaan, rupesi karkulaiseksi; hänen nähtiin sitten joskus täällä, joskus tuolla kuljeksivan, pelollisena, arkana, yön pimeydessä, myrskyissä, lumipyryissä — kaikkia ihmisiä hän pakeni, ei vastannut kenenkään puheeseen. Missä hän lepäeli? Millä hän eli? — sitä ei tiennyt kukaan.

Yksi hänen veljensä asuu maamme tuonpuolimaisella rajalla, varakas, perheellinen mies. Eräänä iltana astuu hänen luokseen sisään ryysyinen, synkännäköinen haamu, kasvot kalmankarvaisina, parta pörhöisenä, silmät verissä, huulet verettöminä, vaatteet riippuivat repaleina. Lapset kiljahtain pakenivat isänsä karmituolin taaksi, ja talon-isäntä säikähtäen huudahti: "Veljeni!"

"Minä se olen", horisi hän, hiljaisella, ahdistuneella äänellä, "anna mulle ruokaa, niin menen edemmäksi".

Talon-isäntä syleili onnetonta veljeänsä, antoi hänelle lämpimät, kuivat vaatteet, toi hänen eteensä ruokaa sekä viiniä, koetteli häntä lohduttaa, ilahduttaa, pyysi ettei hän menisi pois. Mutta toinen epäluulokkaasti, ääneti vetäytyi hänestä poikemmaksi; suuri sauva oli hänellä, jota ei hän laskenut pois kädestään, ja juotuansa pikarin puolilleen huusi hän: "Haa! mikä se on? Kuka tuolla ulkona kolkuttaa?" "Ei mitään", vastattiin hänelle, "tuuli vaan leikkii irtijääneellä kaivon vipupuulla, vinkuen ikkunainraoista, ja koirat ulvovat toisilleen, sade pieksee ikkunoita, tuolla ulkona on hirmuinen yö; vaan täällä sisässä ei ole mitään hätää".

"Kyllä, kyllä, käykää katsomaan kuka se tuolla ulkona niin kolkuttaa!" intti tulokas veljelleen rauhattomasti. Tämä katsahti ulos ovesta, ja sillä välin toinen juoksi ikkunan luo, löi ruudun rikki, hyppäsi säikähdyksissään siitä ulos ja karkasi sitten tiehensä, kuloista nurmikkaa myöten, pyryisen, aution yön selkään, tuulen vingunta ja koirien ulvonta perässään. Ei häntä ollut mahdollista saavuttaa kiinni.

Siitä ajoin pikku lapset siellä aina, jos yön tullen kuulivat myrskyn riehuvan, heiluttelevan vinkuvaa kaivon vipua, suhisevan poppelipuissa, ulvovan ikkunain raoista ja täristelevän ovea, peläten sanoivat isällensä, "Marczi setä tuolla on ulkona!"

Myöhemmin hän itse toi itsensä ilmi, rohkeasti astui esivallan eteen, kertoi tekonsa peittämättä, suoraan.

Hän vietiin vankihuoneeseen, siksi kun tuomio olisi päätetty; siellä hän käytti itseänsä rauhallisesti, ja oli syytä luulla, että hän, sukulaistensa rukousten tähden, pääsisi muutamien vuosien pituisella vankeudella. — Vaan yhtenä yönä, kun oli hirvittävä raju-ilma, vanki pujahti pois vankihuoneen kloakin kautta, joka oli niin ahdas, että ihmisen ruumis vaan töin tuskin saattoi pinnistää itsensä läpi.

Sen jälkeen ei ole enään ollut hänestä tietoa.

XII.

Päärynäpuu.

D:ssä minä pakomatallani poikkesin erään rikkaan talonpojan luo. Hän itse oli arvokas maanviljelijä; hänen akkansa mielellään pikkuisen toreli. Talon taustalla nähtiin kaunis hedelmäpuutarha, jota näytettiin suurella huolella hoitavan. Puut olivat kaikki puhdistetut ruosteesta, karsitut, tuetut, nuoremmat seipäisin sidotut, ohuempi-kuoriset rievuilla ja sammalilla kapaloitettut, suojaksi pakkasta ja jäniksiä vastaan, juuret ympäröidyt puu-etanoiden tähden, tyvet kalkilla sekä tököttitervalla voidellut muurahaisten sekä muiden pikku-elävien karkoittamiseksi.

Kaikista kaunein oli minusta yksi vanha päärynäpuu puutarhan peräkulmalla, joka oli ihan täynnä kypsiä hedelmiä, vaan näkyi olevan kokonaan hyljätty. Koko sen alusta oli peitetty ylenkypsillä, ja suureksi osaksi jo mädänneillä päärynöillä ja vielä puuhun jääneihin oli laskeutunut suuri parvi rastaita, jotka rakentelivat pesiänsä sen oksille ja hedelmistä ainoasti jättivät kuoret jäljelle.

Koska tää päärynäpuu oli jalointa lajia, en voinut olla nostamatta puhetta sen hylkytilasta; kovin kummaa oli mielestäni, että voitiin jättää kypsiä hedelmiä näin puuhun mätänemään. Senvuoksi kysyin talon-emännältä, miksi ei hän niitä poiminut pois?

"Minäkö?" vastasi hän — "enpä vaikka ne hopeesta olisivat!"

Kysyin taas, mistä syystä hän niille oli niin vastahakoinen? — Kenties ei hän pitänyt päärynöistä?

"Mieluisin puuni tää oli koko puutarhassa, katsokaas, hyvä herra", vastasi hän, "vielä mun rakkaan isä-vainajan istuttama. Jumala hänelle levon suokoon! Ei kasva koko meidän kylässä näihin verrattavia päärynöitä missään, vieläpä käytiin naapurikylistäkin täällä niitä ostelemassa; monena päivänä se vanha puu minulle koko kourallisen hopearahoja tuotti, niin paljon hänessä hedelmiä kasvoi — mutta ei se saa kuitenkaan nyt kauemmin olla täällä. Talven tuloa vaan odotan — sitten se hakataan pois — ei se saa tässä olla".

Hämmästyksellä pudistin päätäni ja oikein kysymällä kysyin: mitä pahaa sitten tuo päärynäpuu-parka oli tehnyt, että se niin oli maahan hakattava ja tuleen viskattava?

"Älkää huoliko, herra, pirullinen juttu siinä on, ja jos tahdotte kuulla, niin sen kerron. Kaksi viikkoa sitten, kun tään puun päärynät alkoivat kypsyä, tuotiin myös semmoinen murheellinen herra luoksemme, samallinen kuin te. Pakolainen oli sekin, ei saanut viipyä missään, mistä syystä? — no senhän herrat tietävät itse! Me kohtelimme häntä ystävällisesti — ja kuinkapa olisikin kristitty ihminen voinut tehdä toisin noina pahoina aikoina? Niin eli hän talossamme, kuin olisi hän ollut meidän omaisiamme. Mutta turhaan koettelimme olla hänelle mieliksi; vaikkapa käsilläkin olisi häntä kanniskeltu, oli hänellä aina koko päivä pää noin kallellaan, niin surullinen hän oli, ja sitten kun sanoiksi viimein puhkesi, sanoi sanottavansa aina niin syvällä huokauksilla, ikään kuin vaivansa ilmoittava Mustalainen. Herrainen aika! — itsekin minä jo aloin laihtua, kun tuota noin joka päivä piti nähdä! Yhtenä aamuna — jo mainitsin, että päärynät juuri silloin alkoivat kypsyä — meidän murheellinen herra tavattomasti varhain nousi ja meni ulos puutarhaan. Vähän ajan kuluttua katsoin ulos ja näen, että hän on päärynäpuuhun kavunnut. 'Katsopas, pappa', virkan äijälleni, 'onpa tuo meidän murheellinen pyhä mies kuitenkin huomannut, että päärynät kypsyvät'. — Äijä minua nuhteli: 'älä sääli niitä, jos hän niihin on mieltynyt — mitä hän ottaakin puusta, ei se koko maailma'. — Annoin hänen siis olla siinä. Tunnin kuluttua, hyörin, pyörin, satun taas katsomaan puutarhaan päin, ja kas! — siinäpä meidän herra yhä vielä on ylhäällä puussa. Ja silloin rupesin itsekseni purisemaan, vaan ajattelinpa yht'hyvin: En kuitenkaan virka hänelle mitään — tottapa hän, kun tarpeekseen on ottanut siitä, itsekin on niin siivo ja tulee alas. Vielä tunnin kuluttua katson taas sinne, ja siinä hän on, kun onkin, yhä vielä. Eipä nyt äijänikään enää malttanut olla ääneti. Hän huusi hänelle: 'Tulkaa jo alas puusta, herra — taikka me — —! Jättäkää toki jotain meillekin!' — Se ihminen ei edes käännähtänytkään. — 'Sepä on

sivistymätön käytös', virkoin minä itse; 'kun ihmistä ihmisen tavalla puhutellaan, pitäisi hän toki kumminkin korvaansa kallistaa!' — Ei hän liikahtanut nytkään. — Äijäni jo rupesi kiroilemaan, yksi ja toinen 'perkele!' alkoi jo pujahtaa hänen suustansa — sitä en kärsinyt. — 'No mutta kylläpä hänen korvansa herätän, jos ei ne ikinä ennen olisi tulleet herätetyiksi!' huusin minä ja juoksin sinne suurella vimmalla ja ottaen suuni niin täyteen toruja, että se seitsemään valtakuntaan kuuluisi. Mutta kun tulin sinne puun juurelle ja katsahdin ylös, niin takistui sanat kurkkuuni, ja maailma rupesi pyörimään edessäni, ja missä seisoin, siihen kaaduin maahan hermotonna! — Se ihminen oli itsensä tuohon puuhun hirttänyt! — Neljä vuorokautta yhtä mittaa makasin kuumetaudissa, ja joka kerta kun sen perästä tuon puun näen, vilahtaa aina kaikki siniselle ja vihriäiselle silmiäni edessä. En minä, vaikka mitä maksettaisiin, söisi yhtään hedelmää enää tuosta puusta, eikä se edes varkaillekaan enää kelpaa — näet te, herra — ei puutu siihen muut kuin rastahat — Jumala ties ehkä se vaan olikin paholainen itse, joka kävi meillä."

"Ja mikäs oli sen miehen nimi?"

"Ei saatu siitä oikein selvää. Kolme erilaista passia hänellä oli, eri nimi kussakin — luultavasti ei ollut yksikään niistä hänen oikea nimensä. Haudankaivaja hänen hautaristiinsa nimen sijaan piirsi nämät näin kuuluvat sanat: 'Eräs onneton mies'."

Ääneti seisoin siinä, sinne tänne pyöriäni ajatuksihini vaipuneena, ja tuskin huomasinkaan, että silmäni luopumattomasti olivat kiintyneet tuohon kirottuhun puuhun. Emäntä pudisti minua takistani.

"Liian te, herra, katselette tuota puuta — tekin olette samallinen surullinen ihminen kuin hän — älkää vaan tekin tehkö meille tuommoista kepposta, sillä — Jumala auttakoon! — sitten lähdän pois pakoon koko tästä kihlakunnasta!"

SOTAKUVIA 1848 JA 1849 VUOSILTA

Kertomuksia kansalle 4.

Kirj.

Maurits Jókai

Unkarin kielestä suomennettu.

Werner Söderström, Porvoo, 1884.

SISÄLLYS:

Muutama paali

Molemmat jalkapuolet soturit

Suo edessä, vetelä takana.

MUUTAMA PAALI.

(Erään neitosen kirjeestä.)

Eleonora kultaseni!

Minä olen sairas, minä olen vuoteen omana, minä olen tulisimmassa tuskassa!

Voi en minä koskaan enää lähde katrillia tanssimaan!

Minä menen luostariin, taikka menen naimiseen, taikkapa surmaan itseni jollakin muulla tavalla.

Ajatteles mikä minulle on tapahtunut!

Voi kuinka se on kauheata! kuinka hirveätä! kuinka julmaa! Tämmöisestä et ole koskaan romaanissakaan lukenut.

Olet saattanut kuulla, että menneellä viikolla, Braniskan tappelun perästä, Magyar'in (Unkarin) sotavoima kulki meidän kaupunkimme kautta. Säikähdyttiin, pakoon pötkittiin joka paikassa; kuultuamme heidän tulostansa, pelkäsimme että he pistäisivät meidän kaupunkimme palamaan, että he ryöstäisivät meidät työpöyhiksi ja tappaisivat meidät. Vieläpä sanoi mamma niin: että meille vielä paljon pahempaakin saattaisi tapahtua, ja vaati kaikin mokomin minua mustaamaan näköpääni noella, että olisin julman näköinen.

Oletko ikinä tuommoista vaatimusta kuullut?

Eipä aikaakaan, niin marssikin Magyar-i-joukko soitellen kaupunkiin. Pappa lähettiläskunnassa meni heitä vastaanottamaan; piit kaikki olivat juosseet sotamiehiä katselemaan; mammaa ei näkynyt, ei kuulunut missään koko talossa. Kaiken edellisenkin päivän oli hän jo arvellut, ajatellut päätänsä pitkin, että: mihinkä hänen nyt pitäisi mennä piiloon; ja jos minä häntä hakien huusin, eipä hän hiiskahtanutkaan vastaukseksi, vieläpä, jos minä sattumalta löysin hänet välistä omenakirstusta, välistä kellokaapista hän minulle aika torut antoi, siitä että minä muka annoin ilmi hänen piilopaikkansa.

Näin itsekseni jääneenä katsoin kaikkein viisaimmaksi laittaa pöydän oikein täpötäyteen kaikellaista syömistä sekä viiniä, niin kenties Magyarit eivät haukkaakaan minua itseäni nälkäänsä, jos löytävät muuta ruokaa; ja olinpa päättänyt itsekseni, että, mitä ikinä he vaatisivatkin, minä heille kaikki toisin, enkä olisi yhtään pelkäävinäni heitä.

Ja nyt minä, kohtaloni Jumalan käteen uskoen, istuin ja odotin, että kansa kadulla rupeaisi sivuitse juoksemaan, apua huutaen.

Vihdoin viimeinkin kuulen kannussaappaitten helinän ja miekkain kilinän porstuasta, vaan eipä kuulunutkaan sieltä mitään kirousta, päinvastoin vaan kaksi hyvin siivoa kolkutusta oveen. Peljästykskö, hämmästykskö, vai mikä muu lieneekin ollut syynä, vaan enpä saanut suustani sanaa "Astukaa sisään!"

Äläppäs sinä kuitenkaan luule, että he senvuoksi pyssyillään mursivat oven auki, vaan kolkutus kuului toistamiseen, ja ovi avattiin vasta minun kehoituksestani.

Minä luulin niin, että vähintään kuusi jättiläiskokoista Koirankuonolaista astuisi sisään, kasvot neliskulmaisina, kyynäränkorkuiset nahkahiipat päässä, parta vyötä myöten, karvaiset karhunnahat pukimina, nahkasakit seljässä, joihin pistäisivät kaikki mihin silmänsä iskisivät, pelotellen minua puukoillaan, pistooleillaan — tuommoisiksi näet oli mamma heitä kuvaellut profeetan innostuksella.

Voitko käsittää kuinka hämmästyin, koska kaiken sen sijaan tuli tupaan kaksi somaa, nuorta upseeria, toinen valko- toinen mustaverinen, kumpikin hyvin siivot, hyvin sievät.

Korea, punaisilla tikkauksilla kaunistettu päällysviitta riippui heillä hartioilta; sen alla oli tiukasti ruumiiseen sopiva, uusimman muodin mukainen attila (unkarilais-nuttu). Karvaisista karhuntuturkeista ja neliskulmaisista kasvoista ei jälkeäkään, vaan päinvastoin havaitsin, että toinen heistä oli sangen kaunis, mustaverinen poika.

Ensi toimenä heillä oli pyytää anteeksi siitä, että vaivasivat minua, johon minä änkyttäin vastasin jotakin tämmöistä kuin: että sitä en katso miksikään vaivaksi, vaan olen valmis täyttämään kaikki heidän käskynsä.

Mustaverinen poika mielessänsä yhdistäen minun sanani pöydälle ladottuin kokonaisten siankinkkujen ja viinipuolikkoin kanssa, ei voinut hillitä puhkeemaan pyrkivää nauruaan, joka minut sanomattomasti hämille saattoi. Minun poskeni lensivät tulipunaisiksi, kun ajattelin, että hän oli huomannut minun varustaneeni nuot kymmenen leiviskää sianlihaa häntä varten.

Lopuksi valkoverinen upseeri pelasti minut häpeästäni sillä, että hän hyvin lempeällä, miellyttävällä äänellä kiitti kaikesta heille tässä tarjotusta, vaan pyysi ainoasti sitä, että heille annettaisiin mistä hyvänsä joku kammari, jossa saisivat levähtää. Sillä kovin sanoi hän heitä väsyttävän, kun eivät kuuteen

viikkoon olleet sängyssä maanneet, eivätkä viimeinkuluneihin kahteen vuorokauteen saaneet päätänsäkään kallistaa.

Poika parat, kuinka minun kävi heitä sääliksi. Kuuteen viikkoon eivät olleet maanneet sängyssä!

"Mutta onkohan sitte niin kovin epämukava maata sohvalta taikkapa telttavuoteellakin?" kysyin kuitenkin.

Molemmat puhkesivat suureen nauruun.

"Lakea aro, lumihanki, taivaan kannen alla, siinä on ollut meidän vuoteemme!" vastasi toinen heistä.

Oletko kuullut! Ja elossa ovat vieläkin! Meidän piikammekin makaisivat koko kuukauden sairaana, jos olisi täytynyt yksi ainoa yö maata talvella ulkona. Lienevät nuo sentään hiukan Koirankuonolaisten sukua!

"Seuratkaa minua", sanoin minä ja vein heidät parhaasen kammarihimme, jossa juuri kaksi sänkyä seisoikin. Piikat olivat kaikki pois juosseet; minä rupesin siis itse heille sijaa laittamaan.

"Sitä emme me voi sallia, kylläpä me sen itsekin osaamme laittaa", sanoivat he kohteliaalla höylydellä, ja minä kun näin, että heille lepo oli niin tarpeellinen, jätin nyt heidät yksin.

Tuskinpa olin ma omaan kammariini kerjennyt, niin kuulen siitä samasta huoneesta kauheata kiljumista ja poraamista. "Auttakaa! Rosvoja! Murhamiehiä!"

Ääni tuntui minusta tuttavalta, vaan säikähdyksissäni en kuitenkaan saanut selville kenen se oli.

"Auttakaa! Rosvoja! Murhamiehiä!"

Jos arvelet, että olisit ollut minun sijassani, niin voit ymmärtää, ett'en minä suinkaan juossut tuolle huutajalle apuun, kunnes se huoneita pitkin juosten, ryntäsi suoraan minun kammariini.

Mamma-kulta se olikin — — —

Ja minkälaisessa tilassa!!!

Vaatteensa aivan rutistuksissa, myssy aivan silmillä, toinen kenkä oli singahtanut Jumala ties minne, ja itse oli mamma niin tulipunainen. kasvoiltaan, kuin juuri uunista otettu, ja yhä vielä vaan kiljui, voivotteli ja huuteli apua.

Viimein vihdoinkin sain tietää häneltä, missä oli ollut ja mitä hänelle oli tapahtunut.

Juuri siihen kammariin hän näet olikin kätkeytynyt, johon minä molemmat vieraat olin majoittanut, vieläpä oli hän valinnut piilopaikaksensa sängyn pohjan polstarein alla. Jopa nyt voinet itse mieleesi kuvaella kaiken muun lisäksi: kuinka tuo honvéd-(nostoväen)upseeri hyvin väsyneenä viskasi itsensä sängyn päälle — jopa silloin tosiaan mamma-paralla olikin täysi syy huutaa apua!

Vaan olipas se myös aika kumma keino, jonka hän oli keksinyt!

Suuri vaiva oli minulla saada mamma hiukan rauhoitetuksi ja uskomaan sitä, ett'eivät nuo sotaherrat olleet tulleet meitä ryöstämään ja surmaamaan. Lopuksi sain kuitenkin asian sille kannalle, että mamma lupasi jo olla piiloon menemättä, ja minä puolestani lupasin selittää upseereille, että mammaa muka luuvalo vaivaa, jonka vuoksi hän hikoillaksensa oli pujahtanut sinne polstarein alle.

Tuskinpa oli minun vierailiani vielä ollutkaan aika nukahtaa, niin jo tuli ordonansi (sanaa saattava sotamies) ja pyrki heidän puheilleen.

"Ei sinne voi päästä", sanoin, "odota tai tule myöhemmin, he nukkuvat."

"Missä he nukkuvat?" kysyi hän.

Minä viittasin hänelle sitä kammaria, ja hän, pikkuistakaan sitä ajattelematta, käyköhän laatuun herättää ihmisiä, jotka kahden valvotun vuorokauden perästä taas kerran saavat nukahtaa, astui sisään.

Minä peljästyin, sillä minä luulin, että upseerit kohta siihen paikkaan hakkaisivat sen miehen pieniksi palasiksi, joka uskalsi heidät herättää.

Vaan sitä eivät he tehneetkään; parin minuutin kuluttua tulivat he ulos täysissä vaatteissa ilman pienintäkään suuttumisen jälkeä. Näin seurasivat he ordonansia. Majuri oli käskenyt heidät luokseen.

Onpa ne kummallista väkeä, nuo soturit! Kuinka ne osaavat totella ilman pienimmättäkään

vastaanhangoittelemisetta. Minä puolestani en olisi ollut hyvä sille sotamiehelle. Minä olisin kaikkein ensiksi vaatinut tietoa, käsketäänkö mitään ja miksikä sitä niin käsketään?

Puolen tunnin päästä tulivat meidän upseerit takaisin. Ei näkynyt heissä mitään pahaa mieltä, mitään unisuutta, eivätkä he edes taas pyrkineet makuukammarihinsa, vaan tulivat mammaa ja minua puhuttelemaan, ihastuttavalla iloisuudella ilmoittaen meille, että upseerikunta tämän päivän illaksi oli laittanut paalihuvituksen ja että mekin tulisimme sinne käsketyiksi. He pyysivät minua, että kohta lupaisin heille yhden katrillin, yhden tshaardash'in (unkarilainen tanssi) ja yhden polkan; valssia (arvattavasti, koska se on saksalainen tanssi) ei pitänyt tanssittamaan ollenkaan.

Kyllä arvaat, että minä paikalla lupasin kaikki, mitä he olivat pyytäneet. Tämä oli ensimmäinen tanssihuvitus meidän kaupungissa laskiaisen perästä. Näyttää siltä, kuin olisivat hekin olleet yhtä iloiset kuin minä, koska eivät nyt enää unta muistaneetkaan.

Mutta mamma yhtä mittaa vaan hangoitteli vastaan ja teki verukkeita.

"Eihän sinulla ole paalileninkiä."

"Kuinka ei ole, koska on valkoinen. Yhden kerranhan vaan se on ollut päälläni."

"Se ei ole enää muodinmukainen."

"Ommelkaa siihen vaan vähäisen kansallisvärisiä nauhoja", pisti väliin mustaverinen upseerini, "niin se muoti on kaunein mitä voitte noudattaa."

"Mutta minun jalkani ovat kipeät", pani mamma taas esteeksi.

"Arvelenpa, mamma-kulta, ett'ei teidän niin vallan välttämättömästi tarvitsekaan tanssia."

Upseerit olivat niin kohteliaat, ett'eivät ruvenneet nauramaan; mammakin samanlaisesta syystä ei ruvennut minua torumaan; hän vasta silloin kävi minun kimppuhuni, koska he olivat lähteneet omaan kammariinsa.

"Voi sinua, onnetonta tyttöä! Aivanhan sinä syökset itsesi perihäviöön! Aivanhan sinä tieten taiten saatat itsesi hukkaan!"

Minä luulin hänen, samoin kuin monta kertaa muulloinkin, kun minä itseäni paalille valmistelin, pelkäävän, että saisin keuhkotaudin, ja arvelin suurestikin rauhoittavani häntä, kun muistuttaisin, ett'ei valssia aiotakaan tanssia. Mutta se häntä suututti vielä pahemmin.

"Sinä olet hullu! Mitä varten he sitä paalia pitävät? Sitäkö varten vai, että tahtovat tanssia? Se kaikki vaan on viekkautta, vaan salavehkettä, jonka nuot Magyarit ovat keksineet - he vaan tahtovat näin viekoittaa kaikki kaupungin neitokset yhteen joukkoon, yht'äkkiä kopataksensa ne kiinni ja viedäksensä ne Turkinmaalle!"

"Voi, mamma! Eihän upseereilla olekaan lupa sota-aikana naida", vastasin minä, nauraa hohottain.

Siitä tuli hän vielä suurempaan mielenliikutukseen, nimitti minut tuhmaksi hanhenpojaksi ja sanoi ett'eivät he meitä veisikään vaimoikseen.

"Mutta silloin minä tosiaan en ymmärrä, miksi he meidät veisivät, jos eivät vie vaimoikseen!"

"Vähän sinä ymmärrät", väitti mamma, vaan sen jälkeen ei hän sen enempää pannut vastaan.

Iltaan asti oli minulla täysi puuha pukuni valmistamisessa. Upseerini neuvon mukaan sidoin leveän punavalkois-vihriäisen nauhan paalileninkiini vyön tavoin sillä lailla, että molemmat päät jäivät pitkältä riippumaan. Tukkahani pistin yksinkertaisen valkopunaisen ruusun, jota vihriäisten lehtiensä kanssa myöskin osoitti Unkarin kansallisvärejä. Nyt vasta huomasin, kuinka hyvin nämä kolme väriä sopivat yhteen.

Molemmat upseerit jo odottelivat meitä täydessä paraatipuvussa, ja veitikkamaisempi heistä puhui minulle enemmän mielistelysanoja kuin minä jaksan muistaakaan.

Eipä hän saattanut jättää mainitsematta edes tuota pientä pisamaa minun huuleni alapuolella, jota ei siihen asti kenenkään ihmisen silmä ollut huomannut — ties häntä mitä hänellä siitäkin oli puhumista! Minä en olisi surrut, jos se olisi jossain muussa paikassa, missä ei sitä koskaan voisi nähdä. Minun täytyi peittää sitä, että tulin hämille, kovalla naurulla.

"No, no — itku liiasta ilosta!" mutisi äiti puoli-ääneen, vaikka kuitenkin yhä kohenteli, laitteli pukuani, niin että, jos olinkin tuleva ryöstettäväksi, ryöstäjät kumminkin eivät löytäisi minussa mitään, joka ei

olisi niin kuin pitää olla.

Molemmat upseerit seurasivat meitä tanssisaliin. Minä jo ennalta ylpeilin siitä, että muka minä kansallisväristen nauhojeni sekä kahden sievän seuralaiseni avulla olin voittava useimmat muut sinne tulevat neitokset. Meidän kesken puhuen, en voinut nytkään vielä oikein luopua siitä luulosta, että kuitenkin enin osa Magyarin upseereista olisi tuommoisia neliskulmaisia kasvoiltaan ja että vaan meille oli sattunut pari ympyräpäistä. Vaan arvaappas kuinka suuri oli kummastukseni ja hämmästykseni!

Kaikki muut neitokset olivat ommelleet pukuihinsa vähintään kaksi sen vertaa kansallisvärisiä nauhoja kuin minä, ja mitä enempiin osaan Magyarin upseereista tulee, voi! — muiden rinnalla minun molemmat tuttavani paistoivat vaan toisen tai kolmannen luokan tähtinä. Siellä oli yksi aina sievempi, yhä kaunihimpi toistaan; kaikki sukkelia, hienoja, käytöksessään kohteliaita. Tuskinpa saattoi uskoakaan, että nämä samat voivat olla niin suuria verenvuodattajia!

Erittäin yksi heistä veti silmäni puolehensa, eikä ainoastaan minun silmiäni, vaan kaikkien. Se oli jalonnäköinen, pitkävartaloinen, hoikka nostoväen kapteeni. Hänen vaaleanpunakkain kasvojensa kanssa sopi niin hyvin yhteen hänen lyhyt, musta ympyräpartansa, ja hänen tulipunainen attila'nsa oli ikään kuin ruumiiseen kiinni valettu.

Ja sepä vasta osasi tanssia! Sepä hyppeli polkassa ja tshaardash'issa niin tulisesti, että jokaista tyttöä halutti juosta hänen luokseen ja koko maailman edessä antaa hänelle aika muisku — minä en puhu ainoasti omasta itsestäni. Ja vielä ihastuttavampaa kuin hänen tanssitaitonsa, kuin hänen sievät mielistelysanansa oli jotain *je ne sais quoi* (en oikein tiedä mitä) hänen suurissa, mustissa, hehkuvissa silmissänsä, jota et voi mieleesi kuvatakaan, jota ei voi sanoin selittää, joka pyöräytti ja jälleen tuntoon saattoi, joka kuoletti ja teki autuaaksi.

Tunnin kuluttua oli jokainen tyttö, jokainen naitukin vaimo aivan hullusti häneen rakastunut. Minäkään en ollut siitä mikään poikkeus. Jos he myös sodassakin ovat yhtä suuria valloittajia, niin en ymmärrä, mikä kaupunki voisi heitä kestää!

Ja arvaapas, miltä minusta tuntui, koska hän yht'äkkiä astui kepsutellen luokseni ja pyysi minulta ensi katrillia! Voi minua onnetonta. Minä olin sen jo pois luvannut. Voi, kuinka olisin ollut iloinen, jos sen, jolle olin luvannut, joku äkillinen sanansaattaja olisi pois kutsunut!

"Entä seuraavaa?" jatkoi pyyntöänsä se kaunis kapteeni ja istahti minun viereeni.

En tiedä, sanoinko hänelle siihen jotakin, vaan se on varma, että minussa tuntui aivan kuin olisin unelmassa lentänyt.

"Vaan ettehän toki unhottane, että te minulle lupasitte?" jatkoi hän vielä, leikkiä laskien.

Jos äkkiä en olisi itseäni hillinnyt, niin olisin vastannut hänelle jotain semmoista kuin: että ennen unohtaisin olevani olemassa. Minä vastasin hänelle kuitenkin niin rauhallisella äänellä kuin mahdollista vaan sen, ett'en minä sitä asiaa unhotata.

"Mutta kukapaties ette tunne minua?"

Joku tuhma maa-lutus olisi minun sijassani vastannut: "Sadoista minä tuntisin, tuhansistakin, ensi silmäyksellä!"

Minä en näin vastannut.

Aivan kuin olisin tehnyt kaikkein luonnollisimman asian, mikä saattaa olla maailmassa, otin rintaani pistetyn kauniin ruusunsilmukan, joka täällä oli puoleksi puhjennut, ja ojensin sen hänelle.

"Tästä olen teidät tunteva."

Sen sanoin yhtä rauhallisella äänellä, kuin jos olisin ollut kihlakunnan vouti, joka antaa passin matkaan lähtevälle.

Kapteeni, sanaakaan virkkamatta, painoi ruusun huulihinsa. En katsonut sinnepäin, vaan näin sen kuitenkin. Vaikka olisin saanut puolen maailmaa, en olisi sillä hetkellä voinut katsoa häntä silmiin.

Sen perästä hän läksi, kävi istumaan vastapäätä minua peilin eteen, eikä tanssinut enää. Siellä hän kokonaan vaipui omiin ajatuksiinsa.

Sillä välin tanssittiin vielä kaksi tshaardash'ia ja yksi polkka, ja sitten tuli minun katrillini vuoro.

Sinä voit käsittää, kuinka pitkältä minusta tuntui se aika, koska ei noista ijan-ikuisista "kolmen miehen tansseista" tahtonut milloinkaan tulla loppua. En ollut koskaan nähnyt kenenkään tanssivan niin

tulisella innolla kuin noiden Magyarein silloin. Ja kuitenkin olivat he nyt jo kolmannen yön valveella, vaan eivätpä sentään vielä väsähtyneet, että minun katrillini vuoro pikemmin olisi joutunut.

Paljon huvitusta sillä aikaa oli minulla yhtähyvin siitä, että tulin tutuksi kaupungissa majailevan pataljonan päällikölle, majuri Sch:lle, joka oli hyvin vilkas, hauska mies.

Saksalainen sukunimi sillä oli, magyarin kieltä se kauhean huonosti sotki, vaan magyaria se kuitenkin aina tahtoi puhua, vaikka häntä olisikin saksaksi puhuteltu.

Ja kaikkein omituisin hänessä oli, että oli kovin kuuro. Hän oli tottunut kova-ääniseen puheeseen tuommoiseen, jolla kanuunat pitävät puhetta keskenään.

Ulkomuotonsa ei ollut juuri ihastuttava. Pitkät, laihat kasvot, pitkä, laiha vartalo, lyhyeksi keritty tukka ja vasta nykyään kasvunsa alkanut sutiparta eivät kovin kaunistaneet häntä.

Meidän keskenäinen puheemme oli tavallisesti omituista laatua, sillä hän ei oikein kuullut, mitä minä sanoin, ja mitä hän jutteli, sitä minä en oikein ymmärtänyt.

Koska hän oli tuonut minulle makeisilla täytetyn paperikäärnyn, ilmoitin minä mielipahani siitä, että meidän kaupungissa on niin huono sokerileipuri. Hän minun silmän-luonnistani mahtoi päättää, että paalissa tässä joku oli hirmuisesti loukannut minua, ja vastasi jotain — jos sai päättää sanoja seuraavista käsien tempailemisista — ei mitään vähempää kuin että tahtoi loukkaajan hakata halki kiireestä kantapäihin asti.

Viimeinkin tuli minun katrillini vuoro. Musiikki alkoi soittaa johdatus-säveltä ja jokainen kavaljeri riensi parinsa luoksi. Voi kuinka sydämmeni sykähti korsettia vastaan, kuinka se löi läikkähytti, koska näin tanssikumppalini lähenevän, koska hän hypähti eteeni, painaen rintaansa vastaan kukkaani, joka hänellä oli kädessä. Voi, kuinka kuuma oli hänen kätensä, koska hän tarttui minun käteheni.

Minä riemuitsin, minä nauroin, minä olin aivan pyörreksissä.

"Ohoh, ryöstättekö te multa naapurini!" huusi hänelle majuri, nauraen ja samassa taas uudistaen tuota halkaisemis-tempuunsa. Me riensimme kepein askelin tanssiriveihin. Minä olin kuulevinani, että meidän takanamme kuiskattiin: "Katsokaappas tuota yhteensopivaa paria!"

Voi Eleonora! kuinka minä olin onnen autuas — minusta aivan tuntui, kuin olisi yhteenliitettyin sormiemme kautta hänen sydämmensä sulanut minun sydämmeeni ja minun sydämmeni hänen sydämmeensä.

Me seisomme odotellen musiikin alkua. Mutta ennenkuin sen ensi sävel oli kajahtanut, kuului kadulta yht'äkkiä täyttä nelistä ajavan hevosen kavioin kopina ja kaukaa muutamia kanuunan paukahduksia, jotka salin ikkunanlaseja tärähdyttivät. Samalla hetkellä eräs mies tuli juosten saliin, kypärä päässään, aivan liassa ja loassa, ja ilmoitti, että vihollinen oli tehnyt rynnäkön etuvartioita vastaan.

Majurikin oli kuullut kanuunain paukkeen ja arvasi myös sanantuojan näöltä, mitä ei kuullut sen sanoista.

"Hei! Sepä on hyvä!" sanoi hän, lyöden kämmenet yhteen — kuitenkin taas samalla tempulla, jolla ihmisen pään halkasemista osoitteli. "Terveet tultua vaan! *Messieurs* (hyvät herrat), pyytäkää lupaa pareiltanne hetkeksi saada heidät jättää. Ainoasti hetkeksi, *mesdames* (hyvä rouvasväki), me tulemme kohta takaisin; olkaa niin hyvät ja levähtäkää niin kauan."

Ja hän meni miekkaansa kupeelleen vyöttämään. Useimmat muutkin upseerit riensivät aseilleen, ja minä näin heidän kohteliasten, hymyileväin, viehättäväin kasvoinsa yht'äkkiä muuttuvan vihaisiksi, uhkaaviksi.

Minutkin jätti minun tanssikumppalini. Hän meni, satoi miekan vyölleen ja pani kypärän päähänsä. Hänen käyntinsä oli vielä miehuullisempi kuin toisten, hänen näkönsä urhomaisempi, hänen silmänsä säihkyväisemmät. Jos jo ennen oli sydämmeissäni ollut rakkautta ja ihastusta, niin se nyt kiihtyi ihmettelemiseksi.

Koska hän miekan vyölleen satoi, kiehautti kaikissa minun suonissani veri niin kuumaksi, kuin jos olisi minultakin ollut halu mennä hänen kanssansa sotaan, saadakseni ratsastaa hänen vieressänsä, kehoitellen häntä ja riemuellen siitä, kuinka hän masenteli vihollisia.

Ruusuaani hän yhä vielä piti kädessään, vaan pantuaan kypärän päähänsä, pisti hän sen siihen kiinni kokardin viereen, ja samalla hetkellä hän vielä käänsi kasvonsa taaksepäin ja näkyi silmillänsä etsivän jotakin väkijoukosta.

Meidän silmämme kohtasivat toisiaan. Sitte hän riensi pois, ja hänen kanssaan muutkin upseerit.

Me sillä välin jäimme kaikki tanssisaliin, ikäänkuin ei olisikaan mitään hätänä; majuri oli antanut käskyn, ett'ei kukaan saisi lähteä pois, ennenkuin hän olisi tullut takaisin.

Nyt seuraava tunti oli pisin kaikista, jotka olen eläissäni kuluttanut. Enin osa meistä lähestyi ikkunoita, paremmin kuullaksemme, ja me teimme havaintojamme sekä päätöksiämme sitä myöten kuin kanuuna-pauke kuului lähempää tai kauempaa. Kotiin ei kukaan katsonut viisaaksi mennä, sillä helpostihan saattoi tapahtua, että vihollisten sotajoukkojen välillä saattoi kahakka sattua juuri kaupungin kaduilla. Paljoa parempi oli täällä yhdessä joukossa odottaa taistelun loppua.

Pianpa alkoivat kanuunain paukahdukset poistua poistumistaan yhä etemmäksi, kunnes vihdoin peräti vaikenivat. Meidän seurassamme olevat siviili-herrat tästä päättivät, että Magyarit olivat päässeet voitolle. He olivatkin oikeassa.

Tuskin oli vielä neljännes tuntia kulunut, niin kuulimme upseerien tulevan takaisin suurella pauhulla ja iloisella melulla; he riensivät tanssisaliin, riemuiten ja nauraen, ikäänkuin ei olisi mitään tapahtunut; muutamat vaan vielä pyyhkivät vaatteistaan pois jotakin — tomuako vai vertäkö se lienee ollut? — ja sitte jokainen meni tanssitoveriansa puhuttelemaan ja huvittelemaan.

"Mihinkä paikkaan meiltä tanssi jäi?" kysyivät he kaikki. "Aivan oikein, katrillihan oli alulla!" Niin sanoivat useimmat, ja tanssirivit järjestyivät jälleen, niinkuin olisi vaan ruokasalista tänne palattu.

Minun tanssikumppalini ei ollut vielä tullut eikä myös majuri. Lakkaamatta katselin minä ovelle päin, josta yhä tuli yksi ja toinen sisään, vaan ei se, jota minä odottelin. Lopuksi astui majurikin saliin.

Ympärikatsottuaan ja huomattuansa minut, tuli hän minun luokseni. Lystin kumarruksen hän teki minulle ja lausui, odottamatta, että minä häneltä kysyisin:

"Kaunis neitoseni, teidän tanssikumppalinne käski minun pyytää teiltä tuhannen kertaa anteeksi kohtelemattomuudestaan, että hänen, vaikka olisi hartain halu ja vaikka se hänelle olisi suuri nautinto, ei sovikaan tanssia teidän kanssanne sitä luvattua katrillia — sillä hänen toinen säärensä ammuttiin mäsäksi tappelussa, niin että se täytyy nyt leikata pois polvea myöten."

Voi Eleonora, en minä enää koskaan lähde katrillia tanssimaan!

Minä olen sairas, minä olen vuoteen omana, minä olen tulisimmassa tuskassa!

MOLEMMAT JALKAPUOLET SOTURIT.

Kápolnan tappelun perästä vietiin kaksi pahoin haavoitettua sotamiestä V—n kaupungin sotalasarettiin. Molemmat olivat saaneet luodin sääreensä, täytyi sahata jalka poikki polven yläpuolelta. Toinen oli itävaltalainen tykkimies, toinen unkarilainen tykkimies. Kenties olivatkin toinen toisensa ampumasta tykinluodista saaneet julman haavansa.

Siellä sairashuoneessa he olivat sitte kauan aikaa; siellä he makasivat rinnakkain, kuuluivat kuumeentuottavalla yön-ajalla toinen toisensa tuskalliset huokaukset, puhuivat toinen toiselleen rohkasevia sanoja, milloin jompikumpi toivottomuuteen vaipui, ja tottuivat toisiinsa.

Sodassa he olivat toinen toistaan ammuskelleet; täällä he toinen toisensa haavoja hoitelivat.

Unkarilainen ensiksi parani ja sen perästä valvoi yökaudet haavoitetun vihollisensa vuoteen vieressä.

"Tuolla tanterella olimme toisillemme vihollisia; nyt me vaivaisina olemme ystävyksiä. Kuinka paljon kipua ja tuskaa me olemme saaneet kärsiä, sitä ei tiedä kukaan niin kuin me molemmat kumpikin toisestamme. Annas kun tulee sodan loppu, niin mekin molemmat joudumme unhotuksiin, silloin voimme yhdessä — käydä kerjuulla."

Itävaltalainen parkasi sen sanan kuullessaan.

"Minulle jo veistettiin puujalka", jatkoi unkarilainen kylmäkiskoisella mielenlujuudella; "tottahan se sitte kestänee minun ikäni, eikä ainakaan luuvalo siihen voi puuttua."

Unkarilainen oli hyvänsävyinen, iloinen poika, Itävaltalainen alakuloinen nuorukainen, jolla aina oli

jos jotakin surua, vaikka hänen kumppalinsa kyllä aina oli valmis sitä leikkipuheillaan karkoittamaan. Näin elää nytkyttelivät he kauan aikaa ihmisten armeliaisuudesta, kadulla kerjätystä rovoista.

Tulipa yhtenä aamuna se mustilla siivillään päivää pimentävä sanoma: "Lopussa, lopussa on koko sota, meidän sotavoima on heittänyt aseensa maahan, ei ole Unkaria enää olemassa!"

Tuolla kadulla istuivat päivänpaisteessa molemmat vaaleat, jalkapuolet soturit, ja koska sanantuoja oli kertonut, mitä oli nähnyt, mitä kuullut, vierähti viimein kyynelkarpalo Unkarilaisen kalmankarvaisia poskipäitä myöten kenties ensi kertaa hänen elämässään: "Mikä nyt tulee minusta?"

"Älä itke", lausui vaivakumppalinsa, temmaten häntä syliinsä, "nyt tulee sodan loppu, mekin molemmat joudumme unhotuksiin, me voimme yhdessä käydä kerjäämässä!"

* * * * *

Myöhemmin kuukausien kuluttua oli Pestissä yli-sotapäällikön asuntohuoneen edessä monta kertaa nähtävänä vaivainen, toisjalkainen tykkimies itävaltalais-univormussa. Toisella kädellään hän nojautui kainalosauvaansa, toisessa piti kokoonkäärittyä kirjoitettua paperia, ja odotteli siellä suurella maltillisuudella, että tässä seisovassa suuressa mustapukuisten, kyynelsilmäisten sekä kultakirjannuttuisten herrain joukossa hänellekin kerta joutuisi vuoro.

Mitä hän mahtoi hakea? Mitä varten hän niin monta kertaa mahtoi käydä täällä? Miksi hän sateessa, pakkasessa kävi siellä säännöllisesti, se vaan mielessä että saisi tietää: mikä päätös oli tullut anomukseen, jonka hän oli tuonut?

Eräänä päivänä se jalkapuoli tykkimies kirkkaasti loistavin silmin riensi alas ylisotaherran portailta. Hän milt'ei hypännyt; kainalosauvan ja puujalan täytyi väkisenkin oppia tanssimaan, niin suuressa riemussa hän oli. Kädessään hänellä oli joku kirjoitus, jota hän kuin mieleltään mennyt pyöritteli edessään, näytteli tuttaville, tuntemattomille, jota hän kadulla luetti itselleen jokaisella ihmisellä, jonka käsiinsä sai, nähdäkseen: seisoiko vaan siinä se, mitä hänelle jo muualla oli luettu! Sitten taas hän riensi etemmäksi. "Kahdella jalalla astun yhden sijasta!" lausui hän kaikuvalla äänellä, viitaten puujalkaansa sekä kainalosauvaan, ja naurahti hohotti tuosta surkeanlystistä leikkipuheestaan — ja taas läksi rientämään, rientämään, ikäänkuin olisi häntä odottamassa joku ollut, joku suuri onni.

* * * * *

Ääneti istui kadun kulmakivellä tois-jalkainen honvéd-soturi. [Honvéd = maansuojelus eli Unkarilaisten nostoväen nimi.] Takkinsa oli silmille alas vedetty, hän ei lakki kädessä kerjännyt; kutka itse hyväksi näkivät, antoivat hänelle; hän ei puhunut kellekään mitään.

Muutamia kertoja meni yksinäinen hänen sivutsensa, pitäen jotain kädessään, pujahti kiiresti hänen eteensä ja antoi vaan näin varkain almunsa vaivaisen käteen, ett'ei nähtäisi, että hän oli kerjäläinen.

Yht'äkkiä ihmistunkeesta hoikaten töytäsi esille mies, toisjalkainen itävaltalainen tykkimies, kädessään heilutellen kirjoitettua paperia. Hän hypähteli kainalosauvansa avulla sinne kadunkulmalla istuvan vaivaisen luoksi, tempasi hänen ruskean oikean kätensä, laski sen kaulahansa eikä saanut kyyneliltään sanaakaan suustansa.

"Ei sinun nyt enää ole tarvis kerjätä!" virkkoi hän lopuksi iloisella huokauksella; "minun anomukseeni on suostuttu, sinäkin saat osasi vaivaisten saturein kassasta!"

Ja siitä päivin nähdään ne molemmat toisjalkaiset soturit aina yhdessä, kävelemässä Tonavan rannalla, toinen honvéd-univormussa, toinen itävaltalaisessa. He kävelevät, he puhelevat tappeluistaan, läpikäydyistä tuskistaan. Mutta he ovat aivan kuin keskenään vaihdetut; nyt itävaltalainen on iloinen, lysti poika ja Unkarilainen alakuloinen nuorukainen.

SUO EDESSÄ, VETELÄ TAKANA.

Muutamia ihmisiä onni kannattelee kämmenellään, toisille sitä vastoin ainoasti silloin ojentaa kätensä, kun niin paiskaa puustin korvalle. Tiedänpä minä yhden tapauksen, joka meille näyttää esimerkin näistä kumpaisistakin kohtalon oikuista. Kerronpa minkä olen kuullut, panematta sanaakaan omiani sekaan.

Vuonna 1848 noin keskipoikoilla Joulukuuta oli joka ihminen niin kiivas kuin suinkin mahdollista

sotaan, ja varsinkaan täällä Pestissä ei ollut rauha ollenkaan muodinmukainen.

Suuressa krouvissa vieraat pitivät aika melua oluthaarikkansa ääressä. Sotasanoma oli tullut, sota oli syttymäisillään yli koko Euroopan.

Ainoasti yhden pöydän ääressä istui kaksi miestä ääneti, joihin olisi sopinut tuo saksalainen sananlasku: "Der eine schweigt, der andere hört zu." (toinen on vaiti, toinen häntä kuuntelee.)

Mutta toinen heistä kuitenkin mitä tarkimmalla huomiolla näkyi sitä mietiskelevän, miksi toinen oli vaiti. Hän ei vilkuttanut tuikeita silmiänsä hetkeksikään pois kumppalistaan. Tämä tarkkahuomiainen mies ei ollut kukaan muu kuin kunnan János, joka jo Metternich'in aikana oli ollut poliisi-konstapelina ja vanginvartijan apulaisena kunniallisessa Pestin kaupungissa, eikä ollut nytkään, vaikka Metternich oli vallan kukkulalta pois sysätty, menettänyt virkaansa, niinkuin sen pois sysätyn ministerin käskyläisille muuten oli käynyt — ja siitä jo sopii meidän kohta ensisilmäykseltäkin aavistaa, että hän se on, jonka olemme ottaneet onnen kantamoisten perikuvaksi.

Samoin, kun mainitsemme, että tuo toinen mies, jota tämä niin luulokkailla silmillä katselee, on eilen Wienistä tullut naulaseppä, niin saattaa jo siitäkkin jokainen arvata, hänen olevan niitä, joihin onni on seljin kääntynyt — ei ainoastaan senvuoksi, kun János-konstapeli häntä niin luulokkailla silmillä katselee, vaan varsinkin siitä syystä, kun hän Unkarinmaalle on tullut itseänsä muka naulojen takomisella elättämään, jota konstikasta ammattia täällä mustalaiset harjoittavat miehissä jok'ainoan kyläraitin päässä.

János-konstapeli ei ollut lukenut Lavater'in kirjoja, mutta monivuotisen kokemuksensa nojalla hän jo heti paikalla arvasi tuon ihmisen ulkonäöstä, että joku vastavallankumouksellinen hanke oli saattava sen kaulan paulaan.

János istuihe likemmäksi.

"Mistäs herra on?" kysyi hän viekkaalla katsannolla vieraalta.

"Ohoh! — — Wienin kaupungista", huoahhti toinen, oluthaarikkansa pohjaan katsoen.

"Mitäs sieltä kuuluu?"

"Ohoh — eipä juuri hyvää."

"Mitenkä niin? Ei vai hyviä? Mikäs sitte hätänä?"

"Ohoh! — pahasti pelätään sota."

"Pelätäänkö vai? Sepä hävytöntä! Kuinka ne uskaltavat pelätä?"

"Ohoh — Enpä, hyvä herra, minäkään pelkäisi sitä kolmenkymmenen peninkulman päässä ollen, vaan istuin minä kerran kellarissa ja kuultelin, kuinka tykit paukkuivat pitkin katua — enkä siinä nähnyt mitään hauskuutta."

János-konstapeli näki yhä enemmän, että hänen epäluulossaan oli perää. Hänelle sattui mieleen, jos koettaisi juottaa tuota miestä humalaan, niin kenties sillä tavoin päästäisiin hirmuisen salahankkeen jäljille.

Paljonkos naulaseppän pää sietää, ennenkuin on humalassa! Toinen haarikallinen olutta oli jo saattanut hänet aivan pyörälle ja tuskin vaan sai hän kielensä liikkumaan. "No nyt!" ajatteli János-konstapeli mielessään. "Eläköön vapaus!" huusi hän, haarikkaansa kohottaen, ja odotti, tokko naulaseppä hänen kansaan rupeaisi kilistämään.

Tätä ei tarvinnutkaan kauan odottaa, ja myös eläköön-huudon matki vieras niin hyvin, kuin hänen kangerteleva kielensä salli.

"No nyt ehdottakaa tekin joka malja;" tämän tämmöisen kavalasti keksityn kehoituksen toi nyt konstapeli esiin.

"Jumala ties, eipä minulla olekaan tapana mitään maljoja ehdotella."

"Älkää joutavia! Juokaapahan sen miehen malja, joka teidän mielestänne on jaloin koko maailmassa."

"Koko maailmassa?" kysäsi naulaseppä, arvellen, ajatellen, kuinka kumman avara tuo maailma sentään on ja kuinka hiukan vähän tietoa hänellä siitä oli.

"No, niin, koko maailmassa! Tämän pyöreän maan-pallon päällä!" kehoitti

János.

Naulaseppä arveli, ajatteli, raapi nenäänsä, raapi korvaansa, raapi koko päätänsä, ja viimein, ikäänkuin hänessä tuli olisi polttanut, huusi "Eläköön Schlimak-mestari!"

Konstapeli säikähtyi tästä keksinnöstä. Selvän selvähän oli, että Schlimak-mestari ei voinut olla muu kuin jonkun ruuti-salaliiton päällikkö. Ja niin — enempää huolimatta — hän tarttui viatonta naulaseppää kynkkäluuhun ja saattoi hänet suoraa tietä raatihuoneeseen.

Siellä hän vei saaliinsa pieneen tupaseen ja asetti hänet lihavan, verevän herran eteen.

"Tämä mies on epäluulon-alainen", selitti hän sille lihavalle, verevälle herralle. "Ensiksikin hän on niin uhkarohkea että pelkää sotaa; toisekseen hän on ollut niin hävytön ja kello seitsemästä puoliväliin kymmentä istunut yhdessä paikassa, yhtään sanaakaan virkkamatta, ja viimeiseksi oli hän niin jumalaton ja joi julkisesti erään Schlimak-mestarin maljan, joka varmaankin mahtaa olla epäluulonalainen mies."

"Kukas tuo Schlimak-mestari on?" kysäsi lihava, verevä herra ankarasti.

"Ei mitään muuta, korkea-arvoinen herra," vastasi peljästynyt naulaseppä, "kuin entinen mestarini, hyvin kunnollinen naulaseppä, jonka luona neljä vuotta olin työssä ja luultavasti vieläkin olisin, jos ei emäntä aina niin olisi piessyt minua."

"Se ei voi olla mahdollista", päätti lihava, verevä herra. "Tuommoisen yksityisen henkilön maljaa ei ole tapana näin julkisesti juoda."

"Vaan enhän minä tiedä, mikä täällä teillä on tapana!"

"Jos maljaa ehdottaa tahdoit, olisit sanonut näin: Eläköön perustuslaillinen vapaus! Eläköön Yli- tai Ali-Tonavan armeija! Eläköön painolain kautta turvattu painovapaus! Tai jotain muuta semmoista."

"Ohoh, korkea-arvoinen herra, enhän minä kuukaudessakaan jaksaisi kaikkea sitä saada päähäni!"

"Mutta kolmessa kuukaudessa kuitenkin luulisin sinun sen oppivan. János-konstapeli, vie se mies koppiin."

Kunnon János-konstapeli siis tarttui tuomionsa saanutta pahantekijää kynkkäluuhun ja vei sopivaan turvalliseen paikkaan, missä sillä oli tarpeeksi jouto-aikaa miettiä sitä seikkaa, minkä kumman syyn tähden hän sinne oli joutunut.

* * * * *

Kolme kuukautta oli kulunut, oltiin keskipaikoilla Maaliskuuta.

Kunnon János-konstapeli, tarkkana kuin ainakin päästi rangaistuksensa kärsineen naulaseppän irti, ja tämä, todistaakseen, kuinka suuresti hänen tunteensa olivat parantuneet János'in peräänkatsannon alla ja saattaakseen itseänsä János'in hyvään suosioon, nyt juhlallisella äänellä, vaikka se hänen juhlallisuutensa vähän väkinäiseltä näytti, huudahti:

"Eläköön vapaus! Eläköön Unkarin armeija!"

János-konstapeli oli ensihetkenä niinkuin ukkosen nuoli häneen olisi iskenyt, vaan toisena hetkenä hän taas jo iski naulaseppän kynkkäluuhun kiinni, ja ennenkuin se raukka vielä olikaan hämmästyksistään tointunut, jo seisottiin taas tuossa pienessä tuvassa.

Lihavan, verevän herran sijassa kuitenkin nyt istui laiska, mustaverinen herra, joka kuultuaan kanteen-alaisen rikoksen, ei sallinut hänelle mitään sananvuoroa, vaan soimasi häntä pahanpäiväisesti ja ilmoitti, että, jos pahempia tahtoi välttää, hänen nyt tulisi vasta aina huutaa: "Eläköön keisarin sotaväki! Eläköön keisarin säätämä perustuslaki! Eläköön yhtenäisen ja mahtava Itävalta!"

Sillä ja kolmekuukautisen vankeuden tuomiolla pääsi naulaseppä pahemmista seurauksista. Ennenkuin vielä oli kolmatta askeltakaan astunut vankihuoneen ovelta, vietiin hän siis takaisin koppiin ja sai istua siellä lainmukaiset kolme kuukauttansa.

* * * * *

Taas oli kolme kuukautta kulunut. Oli Kesäkuu, enpä varmaan tiedä, mikä päivä lienee ollut.

Kunnon János-konstapeli taas päästi vankinsa valloilleen. Tämä jo vankihuoneen kynnyksellä alkoi juhlallisesti lausua hänelle neuvottuja lepyttäväisiä sanoja:

"Eläköön Windischgrätz'in herttua! Eläköön loistava Itävalta!"

János-konstapeli katsahti ympärilleen, minkälaisia aseita saisi käteensä tuon paranemattoman ihmisen kukistukseksi.

"Eikös siinä vielä kyllin, että sinut kahdesti koppiin on pistetty? Etkö vieläkään ole oppinut, mitä tulee puhua? Tulepahan vaan taas tänne!"

Ja hän vei hänet kolmannen kerran samaan pieneen tupaan. Mustaverisen, laihan herran sijassa taas istui lihava, verevä herra, joka otti kanteen-alaisen tutkintoon.

"Sinua visapäätä!" tiuskasi tämä, kuultuaan tehdyn pahanteon. "Tiedätkö, että siitä, mitä suustasi olet päästänyt, jos en olisi niin armollinen ja omalla edesvastauksellani tuomitsisi sinua ainoasti kolmen kuukauden vankeuteen, vaan lähettäisin sinut sota-oikeuden eteen, sinut kenties revittäsiin neljäksi palaksi!"

Mikäs muu neuvoksi naulasepälle kuin vielä iloita tuosta uudesta kolmen kuukauden vankeudesta, niin säikähtynyt hän oli.

"Mutta, Herran tähden, kuinkas minun sitten tulee sanoa?"

"Sinun olisi pitänyt sanoa: 'Eläköön tasavalta! Eläköön vallankumous!'"

Naulaseppä vielä kerran kerrotti itselleen nämä sanat ja lupasi ne oppia, jonka perästä nöyrällä kohtaloonsa-tyytymyksellä antoi viedä itsensä takaisin pimeyden valtakuntaan.

* * * * *

Seuraavain kolmen kuukauden kuluessa muuttuivat melkein kaikki asiat, yksin vaan János-konstapelin tila ei muuttunut. Häntä ei ollut nurjalla onnella voimaa sysäistä pois viralta, niinkuin se lukemattomille muille teki; hän yhä vielä pysyi vanginvartijan apulaisena niinkuin ennenkin. Häntä onni kannatti kämmenellään.

Syyskuu oli nyt tullut. Naulasepän vankeusaika oli loppuun kulunut. János-konstapeli saattoi hänet ulos vankihuoneesta.

Kaukaa jo saattoi nähdä vangin silmistä, että hän jotain tärkeätä tahtoi lausua; hän tarttui János-konstapelin käteen ja tunteikkaasti kyyneleitä vuodattain alkoi näin puheensa:

"Sanokaa, hyvä János-konstapeli, tuolle herralle tuossa, että nöyrimmästi suutelen hänen kättänsä ja toivotan hänelle täydestä sydämmestäni: 'Eläköön vallankumous.'"

Niinkuin julma susi lampaasen, niin, ne sanat kuultuansa, János-konstapeli tarttui naulaseppään, ja pitkä aika kului ennenkuin hänen mielensä sen verran asettui, että hän, kun taas oli vienyttä vangin pieneen kammariin, sai liikutukseltaan sanat suustansa.

Pienessä kammarissa nyt taas istui laiha, mustaverinen herra lihavan, verevän, herran sijassa.

János-konstapeli toi kanteen esiin ja oli kovasti pahoillansa siitä, koska laiha, mustaverinen herra ei tuominnutkaan, niinkuin oikeus ja kohtuus olisi vaatinut, tuota uhkarohkeata teiliin, vaan ainoasti käski uudestaan viedä hänet tyrmään kolmeksi kuukaudeksi istumaan.

* * * * *

Marraskuun 3 p. päästettiin vähempäin valtiollisten rikosten tähden vangitut vapaaksi, niissä myös meidän naulaseppä.

Tämä, kun János-konstapeli nyt hänelle avasi oven, oli sitonut nenäliinan suunsa eteen ja kulki näin sivutse, ainoasti käsien viittauksella antaen kunnan vanginvartijalle tietää, että hän tästä lähtien aikoi tällöistä neuvoa noudattaa ohjeenaan.

Olkoon hänelle kuitenkin se lohdutukseksi, ett'ei hän suinkaan ole ainoa maailmassa, joka pahoina aikoina on kielensä kautta pahaan pulaan joutunut.

[Tämän pilajutun käsittämiseksi tulee tietää sen-aikainen Unkarin historia. Ensimmäisessä tapauksessa oli näet Unkari saanut oman itsenäisen perustuslain ja valmistautui sotaan sen puolustukseksi. Toisella kerralla olivat Itävallan sotajoukot Windischgrätzin johdolla ajaneet Unkarilaiset pois Pestistä; kolmen kuukauden kuluttua olivat Unkarilaiset jälleen valloittaneet pääkaupunkinsa takaisin, vaan vielä kolmen kuukauden kuluttua oli heidän kapinansa kukistettu.]

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this

eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement

or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation’s EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state’s laws.

The Foundation’s business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation’s website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to

maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.